

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue 13 (Aralık/December 2023), s. 50-77.
|| Geliş Tarihi-Received: 25.08.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 08.11.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1349869

Akıl ve Nefis Üzerine Sembolik Okumalar: Tursun Fakı'nın "Hazreti Resûl Ebu Cehil Güreş Tuttuğudur" Başlıklı Eserinde Aklın Nefisle Mücadelesi*

Symbolic Readings on the Mind and Ego: The Struggle of the Mind with the Ego in Tursun Fakı's Work Titled "The Wrestling of the Prophet Muhammad with Abu Jahl"

Ahmet İÇLİ**

Öz

Anadolu coğrafyasının siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda yeniden şekillendiği Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında yaşamış önemli âlim ve şairlerden biri Tursun Fakı'dır. Anadolu Türkçesinin yazı ve edebiyat dilinin gelişimine katkı sağlamış sanatçılardan olan şair aynı zamanda, klâsik Türk edebiyatı geleneğinin kuruluş evresinde yaşamış ve bu süreçte rol oynamış önemli bir müelliftir. Onun şiirsel dille kaleme aldığı, farklı adlarla da anılan birçok eseri/anlatısı vardır. Bunlardan biri de çeşitli siyer kitaplarında bir rivayet olarak yer alan ve Hz. Peygamber ile Ebu Cehil arasında geçtiği belirtilen bir güreş olayını konu edinen eseridir. Bu eser, bir yazma eserde, sonradan değişime uğradığı anlaşılma ile birlikte "Hazreti Resûl Ebu Cehil Güreş Tuttuğudur" okumasını veren bir başlık taşımaktadır. Sanatçı eserinde, anlatının salt bir rivayet ve güreş olarak algılanmamasını ve alegorik bir yapı barındırdığını çok net bir dille ifade etmektedir. Anlatıda güreş olayının, bazı gösterenlerinden hareketle gösterilen unsuru açıklamak için bir araç ya da bir benzetilen unsur olarak kullanıldığı çok açık bir şekilde görülmektedir. Anlatı, güreş olayının ülkü kişisi olan Hz. Peygamber ve karşıt unsuru olarak belirtilen Ebu Cehil'in; akıl ve nefsin gösterenleri olduğu bir benzetim örneği özelliği taşır. Eserde, nefis yerine Ebu Cehil; akıl yerine de Hz. Peygamber ödünçleme olarak kullanılmıştır. Son tahlilde anlatının, Hz. Peygamber'in çocukluk yıllarına ait gerçekleştiği düşünülen bir güreş müsabakası örnekleminde, akıl ve nefis kavramlarının simgesel boyutta bir açılımı olduğu söylenebilir. Bir anlamda eser, akıl ve nefsin nasıl bir mücadele içinde olduklarının bir güreş ekseninde sunulduğu bir anlatı mahiyeti taşır. Eserde, insanın akıl ile elde edecekleri kazanımları, aklın karşısında bulunan akli engelleyici bütün unsurların bir diğer deyişle nefse karşı zaferin akıl ile olabileceği işlenmektedir. Aklın etkisini ve insan hayatındaki önemini benzetim bağlamında sunan yazar, esasında aklın yaşamın öncül ve esas unsurlarından biri olduğunu vurgulamaktadır. Tursun Fakı'nın akıl ve nefsin görüntü seviyelerini, alegorik bir dille anlattığı eseri üzerindeki içerik incelemelerimizi barındıran bu makalemiz, yazarın alegorisiyle eşdeğer bir düzlemde

* Bu yazı, Ahmet İçli'nin 2021 yılında hazırladığı (*Akl ile Nefsin Güreşi, Tursun Fakı'nın Hz. Muhammed ile Ebu Cehil'in Güreşmesini Anlatan Mesnevisi* (1. baskı). Yedisu.) kitabının muhteva incelemesinin bir bölümünün makale olarak yayımıdır. Makale, ilgili muhteva incelemesinin genişletilmiş bir değerlendirmesi olarak da düşünülebilir.

** Prof. Dr., Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ahmet.icli@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7478-7518.

olmuştur. Makalemiz, güreş boyunca Ebu Cehil, özellikleri ve davranışlarının tümünün yerine nefis; Hz. Peygamber, özellikleri ve davranışlarının yerine akıl kavramı konularak akıl ve nefsin eserdeki görüntü seviyelerini tespit etme ve yorumlama amacını taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Hz. Peygamber, Ebu Cehil, akıl, nefis, güreş.

Abstract

Tursun Fakı is one of the important scholars and poets who lived in the establishment phase of the Ottoman Empire, where the Anatolian geography was reshaped politically, culturally, socially and economically. The poet, who has contributed to the formation of the written language of Anatolian Turkish with his works, is also an important artist who lived in the establishment phase of the classical Turkish literature tradition and played a role in this process. He has many works/narratives that he tells in verse and also known by different names. One of them deals with a wrestling that takes place as a narration in various sirah books and is stated to have taken place between the Prophet Muhammad and Abu Jahl. This work gives the reading of "The Wrestling of the Prophet Muhammad and Abu Jahl" in a manuscript. At the end of the work, the author clearly states that the narrative should not be perceived as a mere narrative and wrestling, and that it has an allegorical structure. In the narrative, it is very clearly seen that the wrestling event is used as a tool or a simulated element to explain the represented element based on some of its signifiers. The narrative is about Prophet Muhammad, who is the ideal person of wrestling, and Abu Jahl, who is stated as the opposite value; It has a simile feature in which the mind and ego are the signifiers. In the narrative, Abu Jahl is used instead of ego and Prophet Muhammad is used as a metaphor instead of mind. In the final analysis, it can be said that the narrative is a symbolic expansion of the concepts of mind and soul in the sample of a wrestling match, which is thought to have taken place during the childhood years of the Prophet Muhammad. In a sense, the work is a narrative in which the struggle of the mind and soul is presented on the axis of wrestling. In the work, the subjects that human beings can achieve with the mind, and that the ego can be overcome with the mind, are discussed. Presenting the role of the mind and the importance of the mind in human life in the context of a simulation, the author emphasizes that the mind is one of the primary and essential elements of life. This article, which includes our content analysis on Tursun Fakı's work in which he describes the image levels of mind and ego in an allegorical language, has been on an equivalent level with the author's allegory. Our article aims to determine and interpret the image levels of neither the mind nor the ego in the work by replacing all of Abu Jahl's characteristics and behaviors with the ego, the Prophet Muhammad, his features and behaviors with the concept of mind.

Keywords: Prophet Muhammad, Abu Jahl, mind, ego, wrestling.

Giriş

Tursun Fakı, Anadolu coğrafyasının siyasi, sosyal, kültürel, sanatsal ve edebî anlamda yeniden şekillendiği bir dönem olan Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde yaşamış önemli âlim ve şairlerden birisidir. Hayatı hakkında fazla bilgi olmayan bu âlim şahsiyetin, Osmanlı Devleti'nin ilk kadılarında olduğu, Karacahisar'ın fethini gördüğü ve mezarının burada olduğu kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır. ¹

Tursun Fakı, anlatılarıyla Anadolu Türkçesinin yazı dilinin oluşumuna ve gelişimine katkı sağlamış ediplerden biridir. Şair aynı zamanda, klâsik Türk edebiyatı geleneğinin kuruluş evresinde yaşamış ve bu süreçte rol oynamış önemli bir şahsiyettir. Tursun Fakı'nın eserlerinden biri de çalışmanın konusu olan "Hazret-i Resûl Ebu Cehil Güreş Duttugudur" başlıklı kısa mesnevidir/anlatıdır.

Şairin hayatı ve eserleri üzerinde yapılmış çeşitli akademik çalışmalar mevcuttur. Çalışmamız Tursun Fakı'nın bir eseri üzerinde olduğu için bu yayınlara burada değinilmemiştir. Tespitlerimize göre anlatının içinde bulunan mecmuayı/derleme eseri görüp ilim âlemine tanıtan ilk kişi Amil Çelebioğlu'dur. *Türk Mesnevi Edebiyatı*

¹ Sanatçının hayatı, eserleri ve çalışmaya konu hikâyenin içinde yer aldığı mecmua ile ilgili bilgiler için İçli'nin kitabından (2021) esinlenilmiş olup atıflar ve ilgili kaynakça için adı geçen eserin bilgileri esas alınmıştır. Geniş bilgi için bahse konu kitabın giriş bölümüne bakılabilir.

(Çelebioğlu 1998, 2018) adlı kitabında, ilk dönem mesnevilerini tanıtırken, bu eser hakkında da bilgi vermektedir. Mecmua içindeki bahse konu mesnevi gibi birçok metin, Amil Çelebioğlu'nun tanıtımıyla sınırlı kalmış; alanla ilgili araştırma yapanlar da bu çalışmaya atıf yaparak değerlendirmelerde bulunmuştur. Fakat çeşitli sebeplerden dolayı mecmuanın kendisine ulaşamamıştır. Ahmet İçli tarafından yapılan araştırmalar sonucunda bahse konu mecmuaya ulaşılmıştır.² Mecmuada geçen Hz. Peygamber ile Ebu Cehil arasındaki güreşi anlatan mesnevi, 2018 yılında ilim âlemine bir konferans bildirisiyle tanıtılmıştır. Bu çalışma daha sonra 2020 yılında yayımlanmıştır. Son olarak müstakil bir kitap çalışmasıyla (İçli, 2021) bilim âleminin istifadesine sunulmuştur. Mecmua içinde geçen başka bir metnin yayını daha İçli tarafından (2020b) yapılmış olup ilgili mecmua hakkında bilgi verilmiştir.

Eser, siyer kitaplarında yer bulan bir metindir.³ İsminde de anlaşılabilirliği üzere mesnevi, Hz. Muhammed ile Ebu Cehil arasında geçtiği söylenen bir güreş müsabakasını anlatmaktadır.

*Hoş işitdüirdi sana ey muttaki
Bu zarîf hikâyeti Tursun Fakı
Naklini kitâbdan alup okıdı
Nazmını bir bir kamu şerh eyledi*

beyitleri metnin bir telif-tercüme olduğunu göstermektedir. Mesnevinin ne zaman yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak mecmuadaki metnin h. 1020 yılının zilhicce yani m. 1612 yılının şubat ayında istinsah edildiği belirtilmiştir. Oldukça kısa olan mesnevide, "besmele", "tahmid", "naat" ve "âgâz-ı destan" "hatime" bölümleri bulunurken "medhiye" ve "fahriye" bölümleri yoktur. Mesnevi içerisinde kalıbı "Fâilâtün Fâilâtün Fâilât" olarak belirtilir. Fakat kalıbın metne uygulanması sırasında ortaya çıkan sorunlar mesnevide, erken dönem klasik edebiyat ürünlerinin karakteristiği olan hece temelli bir aruz anlayışının varlığını düşündürmektedir.

Hikâye, içerik incelemesinden önce, metne aşına olmayan okurlar için şu şekilde özetlenebilir⁴:

Anlatı Hz. Peygamber'in doğumu öncesi ve çocukluk yıllarında, dünyanın kaotik durumunu tasvir ederek başlar. Nakledildiğine göre dünya; küfür ve karmaşa içindedir. Hz. Peygamber'in kavmi dalalet ve sapkınlıklarla boğuşmaktadır. Daha sonra Hz. Peygamber'in doğumu, yetimliği ve amcası Ebu Talip tanıtılır. Hz. Peygamber'in doğumu anlatılırken onunla doğan kırk çocuktan ve bu çocukların hep beraber büyüüp birbirlerine bağlı olduklarından bahsedilir. Ebu Cehil ise Peygamber'in akranları arasında yer almakla beraber ikiyüzlü, rezil, alçak ve münafık olarak tanımlanır ve Peygamber ile arasının çocukluğundan beri kötü olduğu söylenir.

² Mecmua, Atatürk Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi, Seyfettin Özege Yazma Eser Koleksiyonunda ASL 594 Mc 52 numarasıyla kayıtlıdır. Mecmuanın yaprak sayısı 117'dir. İçli'nin 2021 yılında yayımladığı kitapta incelemeye esas güreşin anlatıldığı bölümün tıpkıbasımı bulunmaktadır. Geniş bilgi için bu kitaba bakılabilir.

³ Anlatının geçtiği siyer için bkz. (Kavruk ve Kadioğlu, 2017)

⁴ Böyle bir güreş olayının gerçekleşip gerçekleşmediği noktasında çeşitli görüşler ileri sürülebilir. Ancak bunun, ilgili ana bilim dalının araştırma alanına bırakılmasının daha doğru olduğu kanaatindeyiz. Şu an için inceleme alanımız, eserin edebî yönden incelenmesi ve simgesel boyutta neye simge değer olarak sunulduğudur. Araştırmalarımız ana eksenini, eserin içerik analizinin ve sembolik yönünün değerlendirilmesidir. Nihayetinde her edebî eser bir kurmaca özellik taşır. Kimi zaman hayal unsuru olan olaylar bile aktarılabilir. Ayrıca mesel tarzında, hayvan ve nesnelere arasındaki olayların metafor olarak insanların yaşamlarına örneklik teşkil eden bir anlatımla sunulması mümkündür.

Hız. Peygamber ile Ebu Cehil'in ilk çatışmaları, Hız. Peygamber bir gün ovada arkadaşları ile gezintiye çıktığında gerçekleşir. Hız. Peygamber'in mutluluğundan rahatsız olan Ebu Cehil, kinlenerek Peygamber'in huzurunu kaçırmak için yanlarına gider fakat çıkan kavgada yenilerek Mekke'ye kadar kovalanır. Bu çatışma sonrası acıkan Hız. Peygamber ve yanındakiler Hız. Peygamber'in halasının evine gidip yemek isterler fakat halasının uzun zamandır ciddi bir yokluk içinde olduğunu öğrenirler. Bu duruma çok üzülen Peygamber, bir çare arayışı ile etrafta dolaşırken kuru bir hurma ağacından meyve ister ve Allah'ın inayeti ile ağaç, bol miktarda hurma verir. Böylece karınları doyar ve etrafındakilerin Peygamber'e bağlılıkları pekişir. Yenilgisinden dolayı nefreti daha çok artan Ebu Cehil ise bir güreş müsabakası düzenleyerek Hız. Peygamberi yenme düşüncesindedir. O, ekonomik, yönetim ve siyasi güç üstünlüğünü temel alarak kendini üstün gördüğünden toplum nezdinde Hız. Peygamber'in kendinden daha itibarlı olmasını hazmedememektedir. Güreş planını babasına açtığında babası, onun güreşi kaybetmesinden kaynaklı oluşabilecek toplumsal, ekonomik ve siyasi etmenli zararlardan dolayı istekli yaklaşmaz fakat Ebu Cehil'in iftiraları ve kolunu ısırarak kendini sakatlama tehdidi karşısında kabul eder.

Babasından onay alan Ebu Cehil, kırk gün daha hazırlıklara devam eder ve babasından güreş için uygun bir alan ayarlayarak tüm Mekke halkını toplamasını ister. Hız. Peygamber güreş alanına, Hız. Hamza ve Hız. Abbas ile gelir. Halk toplandıktan sonra Ebu Cehil de alana gösterişli bir şekilde girer. Kendi yakını iki kişi ile güreşip yener fakat bu güreşlerin hileli olma şüphesini belirterek meydana iri yapılı bir köleyi davet eder. Köle ise Ebu Cehil'in planına uygun şekilde Ebu Cehil'in soyluluğunu belirterek güreşe yaklaşmaz. Israrlar sonucu meydana çıktığında ise Ebu Cehil'e yenilir. Bu zaferlerin ardından Ebu Cehil, asıl amacını açıklayarak Peygamber'e ağır hakaretler ile meydan okur. Hız. Peygamber ise ona düzgün davranmasını nasihat eder ve aynı gün içinde birden çok kişi ile güreş yaptığı için yenilmesi durumunda yorgunluğunu bahane etme ihtimalini öne sürerek güreşin bir gün sonra yapılmasını talep ister. Talebi çevredekiler tarafından da olumlu karşılanır. Gece Hız. Peygamber ve yakınları rahat uyurlarken Ebu Cehil tarafı ise kaygılıdır.

Müsabaka günü, Hız. Peygamber meydana çağırılır. Bu sırada Hız. Ebu Bekir ve Hız. Hatice tanıtılır ve Hız. Hatice'nin Peygamber'e süslü bir elbise ile hediyeler gönderdiği anlatılır. Güreş günü, meydana daha önce gelen Ebu Cehil taraftarları, Peygamber'i korkaklık ve yalancılık ile suçlar fakat Peygamber'in beklemedikleri şekilde gösterişli bir biçimde meydana gelişi karşısında şaşkınlık yaşarlar. Ebu Cehil, bu gösterişli girişe karşılık olması için büyük bir taşı atıp tutarak gücünü göstermek ister. Peygamber ise karşılık olarak, Hız. Hamza'nın cesaretlendirmesiyle taşı öyle yükseğe atar ki taş ikiye bölünerek yere düşer.

Güreş Ebu Cehil'in Hız. Peygamber'in beline sarılıp onu yere sermek istemesi ile başlar fakat yüzünden kan gelecek kadar zorlanmasına rağmen Peygamber'i yerinden kımdatamaz. Hamle sırasının Peygamber'e gelmesiyle Hız. Peygamber kolaylıkla Ebu Cehil'i gökyüzüne fırlatır ve tam yere düşecekken yeniden tutup yere vurur. Bunun üzerine Ebu Cehil, ölme seviyesine yakın derecede ağır yaralanır.

Hikâyenin sonunda Tursun Fakı, anlatının sembolik tevilini, bu mücadeleyi akıl ile nefsin mücadelesine benzetererek yapar ve okuyucusuna buna uygun önerilerde bulunur.

Anlatının Sembolik ve Kavramsal Açılımı

Bir olayın, tartışmanın, anlatının, romanın, mesnevinin veya hikâyenin merkezine oturan ana temayı sağlayan değerlerin ilişki ağına ve temel yönelimine izlek denilmektedir. Bir edebî eserde anlatılan olayın merkezinden sonuçlanana kadar devam

eden sürecinde birçok olay bulunabilir. İzlek, tüm olayların temel hedefe götüren ilişkiler ağını belirler. İzlek için genel olarak sözlükte "bir edebî eserde işlenen konunun anlamca ortaya koyduğu ana yönelim" (<https://sozluk.gov.tr/>) tanımlaması yapılmaktadır: Eserdeki olay(lar) zaman ve mekân unsurları, kişiler, kavramlar ve sembollerin her biri, merkezdeki aksiyonun görüntüleridir. Bu bağlamda izlek incelemelerinde, unsurların veya değerlerin ilişki ağının *nedenselliği*, *nasıllığı* ve *niçinliği* ile birbirleriyle ilişkilerinin araştırılması ve belirlenmesi önem arz eder.

Tursun Fakı'nın bu anlatisının, muhtevası incelendiğinde Ebu Cehil ve Hz. Peygamber arasındaki güreşin sembolik açıdan *nefis* ve *akıl* mücadelesi olduğu görülür. Tursun Fakı, eserdeki izleği, eserin sonunda belirtmiş olup anlatının sembolik ve kavramsal çerçevesini çizmiştir.

Hikâyenin entrikasının⁵ ve dramatik aksiyonunun⁶ Tursun Fakı'nın eserin alegorisini açıklarken belirttiği üzere, eserin teması oluşturulurken zemininde akıl ve nefis gibi görünürde zıt unsurları barındırması, anlatının iki güç etrafında şekillendiğini göstermektedir. Hikâyedeki olaylar, olgular, semboller, kavramlar kısacası, anlatıyı oluşturan tüm unsurlar, akıl ve nefis olarak beliren iki gücün çatışması eksenindedir. Ancak bu çatışma iki unsurun daimî bir çatışmasından öte, olumsuzlanan nefis unsurunun tepkisinin bir sonucudur.

Kurmaca metin özelliği barındıran edebî eserlerde kişiler, olayların eyleyenleri konumundadırlar. Kişiler, insan dışındaki somut, soyut ve hayali kavramlardan da oluşabilir. Anlatıya konu güreş müsabakasındaki kişiler, gerçek dünyada var olan insanlardır. Tursun Fakı'nın eserinde akıl ve nefis kavramları, Hz. Peygamber ve Ebu Cehil sembolizmiyle verilmiştir. Hayat, mücadele ve insanın bireysel tekâmül, kişinin kendine yolculuğu da güreş metaforuyla sunulmuştur.

Eserdeki kişiler, Tursun Fakı'nın da belirttiği üzere ancak sembolik ve benzerlik ilişkisi yönüyle değerlendirildiğinde doğru anlaşılabilir. Bir diğer deyişle, Hz. Peygamber'le Ebu Cehil'in güreşi, akıl ve nefis arasındaki mücadelesinin metaforik düzlemde ve simgesel boyuttaki değerlerinin yorumlanmasında önem arz etmektedir.

Akıl ve nefis birer kavram olarak sembolik özellik gösterir. Eserde bu sembolik mücadelenin açıklanması, benzetme öğeleri kullanılarak görünür hâle getirilmiştir. Hikâyede Hz. Peygamber'in aklın; Ebu Cehil'in de nefsin sembolü olduğu bizzat müellifi tarafından söylenmiştir. Bu ifadeye bakıldığında, asıl kurgunun akıl ve nefsin mücadelesi olduğu görülür. Anlatıcı, bu mücadeleyi sembolik olarak insanlar şahsında anlatma yolunu tercih etmiştir. Birçok özellik barındıran ve çeşitli açılardan da önem arz eden eserin güzel bir istiare örneği -metaforik anlatım- olabileceğini söylemek yerinde olur. Yazar bunu, eser sonunda açıklamalarıyla dile getirmiştir. Bu ifadelerin varlığını olumlu karşılamak gerekir. Aksi takdirde eser sadece bir rivayetle sınırlı kalabilirdi. Bu tercih eserin alegorisinin tespitinde önemli bir görev üstlenmiştir. Tursun Fakı'nın açıklamalarına göre eser, güzel bir teşbih örneğidir. Eserde temsile bağlı bir istiare olduğu için, metnin bir temsil (istiare) olduğu söylenebilir. Ki bu da esasında bir teşbih türüdür. Eserde, nefis yerine Ebu Cehil; akıl yerine de Hz. Peygamber ödünçleme olarak kullanılmıştır.

Beyan ilmi açısından bakıldığında eserin, bir *teşbih-i beliğ* özelliği gösterdiği de söylenebilir. Ancak eser boyunca kendisine benzeyen görünmediği için benzetmenin

⁵ Eserlerin konusu ve entrikası hakkında Wellek, - Warren'in (2001) kaynakçada belirtilen eserine bakılabilir.

⁶ Eserlerin dramatik aksiyonu, entrik kurgusu için Korkmaz'ın (2002) kaynakçada belirtilen makalesine bakılabilir. Çalışmamızın kimi bölümlerinde bu eserden ve makaleden genel yorum bağlamında yararlanılmıştır.

sadece kendisine benzetilenle yapıldığı düşünülürken açık istiarenenin varlığı söz konusudur. Yine Bununla birlikte anlatı boyunca kendisine benzetilenin hangi unsuru karşıladığı bildirilmediğinden metnin *alegorik bir anlatıma büründüğü* görülür. Bu bağlamda ve *temsîlî teşbîh* ibaresinin eserin karakteristik özelliği olduğu söylenebilir. Ayrıca alegorik anlatıların bir özelliği⁷ olan devamlılık arz eden alegorik anlatım (Açıl 2018), metin boyunca iki kişinin şahsında devam etmiştir.

Eser boyunca Ebu Cehil, nefse ait özelliklerle sunulur. Nefsin hareketleri ve tavırları her zaman için yanlış olarak gösterilir. Eserin sonunda nefis sembolizmi verilirken okuyucu nefsin hata ve yanlışlarını, Ebu Cehil şahsında tanıdığı için anlatıcının maksadı hâsıl olmuştur. Anlatım ve sunum olarak aynı ancak hedef olarak farklı bu durum, Hz. Peygamber için de geçerlidir. Akıl ve özellikleri, akıllı davranışlar, akla uygun durumların tümü, Hz. Peygamber'le özdeşleştirilmiş olup Hz. Peygamber aklın göstergesi hâline gelmiştir.

Edebî eserlerde dramatik aksiyon iki yönlü seyredebilir. Tursun Fakı'nın bu eserinde iki gücün çatışma (entrika) zeminine oturtulmasıyla oluşan bu dramatik aksiyonun biri ulaşılması hedeflenen diğeri de kaçınılması gereken olmak üzere iki değer bulunmaktadır. İnsanoğlunun yeryüzündeki mücadelesinin bir yansıması olan bu hedef ve kaçınılan değerler, eserin temel aksiyonunu oluşturur. Yeryüzündeki mücadele Âdem ve şeytan/iblis arasında belirginleşir. Bu mücadele hak-batıl ve akıl-nefsin başka bir görünümüdür. Güreş müsabakasının anlatıldığı mesnevide, izleksel kurgunun ve dramatik aksiyonun hedeflenen ve kaçınılan değerler açısından incelenmesi, eserin muhtevastaki özellikleri kavramada yardımcı olacaktır. Anlatı üzerinde yapısalılık, fenomenolojik ve arketipsel açıdan da incelemeler yapıldığında eserin çeşitli veriler sunacağı apaçaktır.

Akıl ve Nefsin Mücadelesi

İnsanoğlunun varlığından beri ruh-beden ilişkisi üzerinde birçok tartışma bulunur. Bu bağlamda birçok düşünce akımları oluşmuş, çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Dinî ekollerin ve felsefî akımların bu bağlamda bazı açıklamaları vardır. Varlıkların vücutları ve onları ayakta tutan ruhun içeriği konusunda farklı algılar bulunmaktadır. Bu algıların ve düşüncülerin her biri, ruha farklı bir mana yüklemiştir. Böylece varlık noktasında; akıl-ruh, nefis-ruh gibi ikilemler oluşmuştur.

İnsanoğlu, dünya yaşamında birçok olay ve olguyla muhatap olur. Bunların bir kısmıyla olan iletişimde kendini konumlandırabilirken bazen de tam tersi bir yönde bir seyir izler. Dünyadaki yaşamında kendini ve çevresini anlayıp anlamlandırma ve konumlandırmada farklı algılar ve davranışlar görünür. Kimi zaman attığı adımlar ona zarar verirken kimi zaman da fayda verir. Tüm bu davranışların yarar-zarar dengesini kendisine bir yol haritası şeklinde belirtir. Bu bağlamda çeşitli tanımlamalara girer.

İnsanların hayatta kalma mücadeleleri, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarla bağlantılıdır. Her kişinin kendisine has arzuları ve istekleri olur. Temelde ayakta kalma mücadelesinin bir yansıması olan bu durum, ihtiyaçları karşılama ve doymayla sonuçlanır. Tüm bu mücadelenin doğayla münasebeti sonrasında yarar-zarar boyutu da her zaman için gündemdeki yerini korur. Bir toplumdaki bireylerin davranışları, toplum içinde yarar-zarar bağlamında değerlendirilebilir. Aynı durum bir toplumun başka toplumlarla iletişimlerinde de söz konusudur.

⁷ Alegorik eserlerin genel özellikleri hakkında Berat Açıl'ın (2018) kaynakçada belirtilen ilgili eserine bakılabilir.

İnsanların her birisinin kendine has özellikleri ve olaylara karşı duruşları onların benliklerine işaret edebilir. Bir kişinin benliği onun varlığı ve kendiliğidir. Ancak insanların bu benliklerinin varlığı ile oluşumu, gelişimi ve tasarımı farklı kendilikler oluşturabilir. Dünya yaşamında insanların hatta ilk canlının varlığından bu yana, her bir insanda temel bir bilinç vardır. Bu bilinç daha sonra gelişerek olgunlaşır ve her bireyde farklılık gösterir. Daha sonraki süreçte toplumsallaşma ve küreselleşmeyle benliğin tasarımı veya yeni bir gelişimi söz konusu olabilir.

Bugünkü psikolojide ve psikanalitikte id-ego-süperego olarak adlandırılan ve insanların varlıklarıyla kendiliklerini tanımlayan bazı kavramlar söz konusudur. Sigmund Freud'la başlayan daha sonra da bu ana bilim dalında birçok kişi tarafından geliştirilen ve adlandırılan bu kavramlar, insanlığın benliğine ve kişiliğine dair tanımlamalar ve açıklamalar yapmak için kullanılmıştır. Bu kavramlar temelde insanoğlunun "zihin katmanları" olarak değerlendirilebilir.

Dünya medeniyet ve kültür tarihinde insanlığın varlığı, yaşam alanı ve duruşu bağlamında her coğrafyanın kendine has tanımlamaları ve düşünceleri bulunur. Çeşitli zamanlarda meydana gelen farklı algılar, dinlerin ve kültürlerin oluşmasına daha sonraki süreçte de ayrışmasına sebep olabilmıştır.

Hz. Muhammed'in dünya sahnesine gelmesiyle dünya tarihi başka bir dönüm noktasıyla karşı karşıya kalmıştır. İlk olarak Arap coğrafyasında, ardında da tüm dünyada insanoğlunun yaşamla münasebeti, hakikatin ve doğa kanunlarının doğru anlaşılması ve değişen dünyaya bağlı olarak yeni fikirler gündeme gelmiştir.

İslam medeniyetinde boy gösteren tasavvuf akımı, iki temel boyutuyla görülmektedir. Tasavvuf bir yönüyle felsefi bir akım; bir yönüyle de bireysel bir duruştur. Her iki durumda da insanlığın yeryüzündeki varlığı, mücadelesi ve amacı hakkında bazı düşünceleri barındırmaktadır. Her düşüncede olduğu gibi tasavvuf için de savunduğu düşüncelerin ve amaca ulaşmadaki tutumlarının iyi veya kötü yönde seyrettiğine dair çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Farklı adlarla ortaya çıkan bu akım, dünya genelinde mistisizm adıyla varlığını sürdürmektedir.

Hayatın ilkesi; hayat, varlık, kan, insan, kişi, öz benlik, beden, ruh, can, heva, heves, nefes, anlamlarına gelen "nefis" kavramı süflî arzular olarak da anlamlandırılır (Ayverdi, 2011)⁸. Nefis, "Bir kimsenin kendi öz varlığı, öz benliği, kişiliği" ve "bir şeyin içi, merkezi, kendisi" (<http://lugatim.com/s/nefis>) olarak da tanımlanır.

Temelde, insanın varlığı ve hayatla münasebetini içeren nefis kavramı; insanoğlunun ilkel davranışları, "id" ve süflî arzuları olarak da nitelendirilmektedir. Oysa kişinin varlığı ve istekleri diğer adıyla nefis, esasında olumsuz bir davranış ve kavram değildir. Çünkü nefis, "Bedene âit yeme, içme vb. ihtiyaçların bütünü" (<http://lugatim.com/s/nefis>) anlamını da karşılamaktadır. Ayrıca, aynı kökten olan nefis, "Pek hoş, çok güzel" (<https://sozluk.gov.tr/>) manasına gelmektedir. Bununla birlikte nefis için, asıl olan ve bir şeyin cevheri anlamları da söz konusudur. Ancak çoğu zaman, varlık sahnesindeki insanın arzu ve hevesleriyle sadece kendi istekleri peşinde koşmasına simge değer olmuştur.

Tasavvuf kültüründe nefis, bazı durumlarda; "Kulun kötü, beğenilmeyen, bayağı ve hayvânî arzuları, huy ve fiilleri, kibir gazap, kin, haset, hırs, tahammülsüzlük, hasislik,

⁸ Nefs ve akıl başta olmak üzere, diğer kavramların sözlük anlamları için Ayverdi'nin kaynakçada belirtilen ilgili sözlüğü ve bu sözlüğün internet sayfasından (<http://lugatim.com/>) yararlanılmıştır. İlerleyen kısımlarda bu kelimelerin anlamları tırnak içinde verilmiştir.

dedikodu, şehvet, ihtiras, hevâ vü heves gibi zaaflarının merkezi” (<http://lugatim.com/s/nefis>) olarak da tanımlanmaktadır.

Nefis karşısında, insanoğlunun hayat mücadelesinde mantık yürütme ve doğru olanı yapma işine “akıl yürütme” denilebilir. Akıl; kavrama, düşünme ve davranışları düzenleme gücü anlamlarını barındırmakla birlikte fikir ve düşünce anlamına da gelir. Aklın diğer canlılardaki varlığı konusunda tartışmalar devam etmekle beraber felsefede; “İnsana has bir meleke olarak, kavramlar, olaylar, vakıalar arasındaki ilişkileri idrak melekesi, tecrübeden gelmeyen, fakat bütün akıl yürütmelerin kendilerine dayandığı temel apriori prensipler sistemi ve çıkarım yoluyla fikir yürütme ve doğru hüküm verme yeteneği” (<http://lugatim.com/s/akıl>) olarak da değerlendirilir.

İnsanoğlunun varlık alanına dâhil olmasıyla birlikte kendini konumlandığı dünya yaşamında tecrübelerini çeşitli vasıtalarla gelecek nesillere aktardığı görülür. Bunların başında da edebî eserler gelmektedir. Türk-İslam geleneğinde kaleme alınan eserlerden biri de incelemeye esas aldığımız güreş müsabakasını anlatan metindir. Tursun Fakı, bu eserde insanoğlunun yeryüzündeki duruşunu “nefis” ve “akıl” sembolizmi ekseninde tahkiyeye dayalı bir anlatımla sunmaya çalışmıştır. Eserde nefis ve akıl, birer kişi olarak sunulmuş olup bu kişilerin her bir özelliği temsil ettikleri kavramlara uyumlu bir şekilde verilmiştir.⁹

Tursun Fakı, eserde işlediği konu itibarıyla, nefis için Ebu Cehil’i; akıl için de Hz. Peygamber’i simge değer olarak seçmiştir. Nefis ve akıl, benzeyen; Ebu Cehil ve Hz. Peygamber ise kendisine benzetilendir. Metinde tüm olaylar Hz. Peygamber ve Ebu Cehil arasında cereyan etmektedir. Akıl ve nefis hiçbir şekilde herhangi bir olayda kahraman olarak belirmez. Ancak eser sonunda ödüncleme alınan metin ve kahramanların, hangi iki kavrama simge değer oldukları bildirilmiştir:

*Sen sana gelgil ey gâfil kişi
Ana teşbih ne dürür bil bu işi (b. 254)¹⁰*

*Aklunu sen Mustafâya kıl misal
Nefsünü Bû Cehle benzet pür-cidâl (b. 255)*

Tursun Fakı’nın bir güreş müsabakasında güreşen iki kişi olarak tasarladığı nefis ve akıl, eser boyunca kendi özelliklerine göre mücadele ederler. Eserde Tursun Fakı’nın dönemin dinî ve tasavvufî algısına göre yapılan değerlendirmelerini görmek mümkündür. Metin boyunca nefis, yazarın olumsuzladığı bir kavram ve kişilik özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan ise akıl, yazarın hayallerinin ve benimsediği düşüncelerinin bir görüntüsü olarak verilmektedir. Ancak nefis, her kişide bir özellik ve varlık alanına sahip öge olmanın yanı sıra aklın emrine girmesi gerektiği yönüyle sunulmaktadır. Yoksa yok edilmesi ve öldürülmesi gereken bir unsur değildir.

Anlatı boyunca Tursun Fakı, nefsin bir insanda nasıl ve ne şekillerde görünebileceği ve aklın onunla nasıl mücadele etmesi gerektiği hususlarını hikâye anlatımı ve kurmaca bir eserin çerçevesinde sunar. Anlatı, insanların dünyada karşılaşabileceği olayların ve olguların insan ve yaşanan dünya ile çevre üzerindeki etkilerini içerir. Tahkiyeye dayalı bir anlatımla sunulan metinde, insanın dünya hayatında

⁹ Çalışmamızda beyit örnekleri eksensel bir anlatım ve yorum tercih edilmiştir. Ancak yapılan her yorum için beyit örneğini sunmak, çalışmamızın boyutunu artıracığından dolayı kapsayıcı olanları tercih edilmiştir. Bu makale, kitaptan esinlendiği için, gerekli görüldüğünde ilgili kitaba başvurulabilir.

¹⁰ İncelememizde, Tursun Fakı’nın eserinden yapılan alıntılar, kitapta ve yazma eserde belirtilen beyit numarasına göre yapılır. Böylece her zaman atıfta birliktelik sağlanmıştır. Kitap çalışmasında harfler transkripsiyon alfabesine göre yazılmışken makalede normal karakterler kullanılmıştır. Ancak bazı uzunluk işaretleri gösterilmiştir.

karşılaşacağı hedef ve ülkü davranışların devamı; karşı, kaçınılan ve olumsuzlanan davranışlardan uzaklaş(tır)ılması çerçevesinde anlatımlar söz konusudur.

Anlatıda nefsin bireyin varlığına olumsuz etki eden arzularının önüne geçilmesi tavsiye edilmektedir. Açıklamalara bakıldığında, Tursun Fakı tarafından şiddetle önerilen en önemli dizginleme ve önleme/engel olma aracı ise akıldır. Anlatıda nefsin olumsuz, kötü ve yanlış olarak sunulan, yerilen, benimsenmeyen tüm unsurlar ve hususlar, nefsin emellerinin, arzularının ve hedeflerinin sınırları perspektifinden değerlendirilmiştir. Öte yandan "nefis" varlık olarak yerilmemiştir. Yerildiği nokta, aklın karşısında bulunması yönüyledir. Bu durum, Ebu Cehil'in Hz. Peygamber'in karşısında bulunup bulunmamasıyla sunulmuştur. Önemli olan aklın karşısında nefsin kendine yaşam alanı oluşturmasıdır.

Anlatıdaki alegoriye göre nefis ve akıl, insanoğlunun dünyada yaşam alanında mücadele eden durumlar dizgesinden başka bir şey değildir. Nefis mücadele etmeden istek ve arzularını aklın hizmetine sunma noktasında bir üstünlük telaşı taşımazsa belki de uyum içindeki devamlılık daim olacaktır. Ancak nefis, akıl ile bir mücadele içindedir. Yazarın da eser sonunda belirttiği gibi, bu durum nefsin bir özelliğidir.

Ebu Cehil'in "nefis" kavramının sembolü olduğu durumlardaki tanıtlarına bakıldığında onun, arzu ve emelleri yönüyle nefsi temsil ettiği görülür. Hz. Peygamber ise her şeyin özüne göre hareket edip her şeye özelliğinden dolayı saygı duyduğu için "akıl" ile temsil edilir. Ebu Cehil; insan nefsinin bir sembolü olarak bitmek tükenmek bilmeyen arzuların sembolüyken Hz. Peygamber; bu arzuları çevre, toplum ve mantık gibi süzgeçlerden geçirmeye çalışan aklın sembolüdür.

İnsanoğlunun Hz. Peygamber'in şahsında ve onun istiaresiyle sunulan alegoriye göre, kendisine karşı duran nefsi yenmesi ve onu aklın emrine alması gerekmektedir. Yoksa nefsin onun öldürülmesi ve yok edilmesi hiçbir zaman ifade edilmemiş olup önerilmemektedir. Bu bağlamda, güreşte baştan sonra görülen durum şöyle izah edilebilir; Hz. Peygamber her zaman için nefisini yenmiştir. Onu yok etme gayretine girişmemiştir. Hikâyeyle anlatılan durum; insanoğlunun kendi aklına karşı, arzu ve hevesleri olan duygularını aklına bastırmasıdır. Metinde bu durum çok açık ve net bir şekilde şu ifadelerle sunulmuştur:

*Hakka sığın anı basdur akluna
Zirâ galibdür hemîşe akl ana (b. 257)*

Aklın Varlık Alanına (Âlemine) Gelmesi

Akıl, varlık alanında kendini göstermemişken, tüm yaşam alanı karmaşa ve kargaşa içindedir. Hz. Peygamber'in doğumu öncesi ve çocukluk yıllarına atıfla verilen bu tasvire göre, her şey ve herkes yolunu şaşırmıştır. Tüm dünya karanlıklara boğulmuştur. Bu uzun bir süreç olup Hz. Peygamber'in doğumu ve çocukluk yıllarını da kapsamaktadır. Hz. Peygamber doğduğunda bu karmaşa henüz hâkimdir:

*Ol zamanda kim Resul oğlanıdı
Kamu âlem küfrile tuğyânıdı (b. 7)*

Bir anlamda, tüm vücudu kontrol edecek bir toparlayıcıya ve işleri düzene sokacak birisine ihtiyaç duyulmaktadır. Eserde Hz. Peygamber'in doğumuyla sunulan bu durum, insanlığın genelinde olduğu gibi bireysel anlamda da bir insanın içinde bulunduğu şekliyle resmedilmeye çalışılmıştır. Akıl, yani Hz. Peygamber, hem bedensel hem de ruhsal olarak vücudun diğer unsurlarından farklı özelliklere sahiptir:

Kavmün cümlesi dâlâletde idi

Kendüsi özge alâmetde idi (b. 8)

Hız. Peygamber, anasından babasından ayrı kalmış, farklı bir yaşam alanında hayatını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu mekânda ailesi kadar olmasa da onu hayata hazırlayacak olan ve ailesinden izler taşıyan bir yakınının yanında kalmaktadır. Bu alanda sevilme ve değer görmektedir.

*Atadan anadan ayrılmıştı
Ammi evinde yetim kalmıştı (b. 9)*

*Alî atası Ebî Tâlib anı
Besleridi kiçiden ol serveri (b. 10)*

O dünyayı karanlıklara boğan düşünceyi taşımaz, kimsenin özgürlük ve yaşam alanına müdahale etmez bir yapıdadır. Kâfirin karanlıklar içindeki dünyasıyla barışık olmayıp bir anlamda onunla mücadele ruhu taşımaktadır.

*Yalınız kimseye karışmaz idi
Kâfirün küfriyle barışmaz idi (b. 11)*

Hız. Peygamber, bir diğer adıyla akıl, dünyaya geldiğinde onunla varlık alanına başkaları da gelmiştir. Bunlar onu önder ve değerli biri olarak görüp aklın toparlamasıyla birlik içinde mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşamaktadır:

*Ol gice kim dünyâyâ geldi Resûl
Anunıla bile toğdı kırk oğul (b. 12)*

*Kırk er oğlan dünyâyâ geldi bile
Yaşdaş olup kamu ulaldı bile (b. 13)*

*Mustafânun husmı oldılar kamu
Mustafâyı ulu bildiler kamu (b. 14)*

Nefsin Varlık Alanına Gelmesi

Nefis, aklın dünyaya geliş macerasında onunla birlikte dir. Tıpkı diğer kırk çocuk gibi, Ebu Cehil de bu Hız. Peygamber'in doğduğu zaman dünyaya gelmiştir. Anlatıda şahıslar bağlamında görülen bu ilişki, insan-nefis, Âdem-şeytan/iblis çerçevesinde de aynı şekilde değerlendirilebilir. Dünyadaki yaşamda, insanın akıyla nesnelere isim verip onlarla uyumlu yaşamayı öğrenmesinin aksine iblis; nefis ekseninde akıyla birlikte yaşamayı kabullenememiş ve kendini üstün görmüştür.

*Ol Ebû Cehl-i laîn ibni Hişâm
Oğlan idi ol dahu hem yâ imâm (b. 15)*

*Gönlüyle resuli sevedmedi ol
Dîn ü mân gönline kılmadı yol (b. 16)*

Ebu Cehil, nefis olarak, akıyla yani Hız. Peygamber ile sürekli bir mücadele içindedir. Aynı şekilde akıl da nefse karşı daima hazırlıklıdır ve onunla mücadele etmektedir. Fakat karmaşa çıkaran unsur nefis olup akıl tedbir bağlamında adım atmaktadır.

Nefis, Ebu Cehil ile sembolize edilmektedir. Ebu Cehil ve ailesi, dönem itibariyle, Mekke şehri için önemli bir pozisyonadadır. O, şehrin önde gelenlerinden hatta yöneticisi bir ailenin bireyidir. Bu durum, Hız. Peygamber'in dünyaya geldiği dönemde, insanlığın nefsin emrinde olduğu anlam örüntülerini barındırır. Bu okumaya göre Hız. Peygamber'in

dünyaya gelişinde dünyanın durumu içler acısıdır, çünkü dünya nefsin idaresi altındadır. Nefis de onlara istediğini yaptırır ve dünyayı nefsin simge değeri hâline getirir. Ancak Hz. Peygamber bunlardan farklı bir yapıda ve düşüncededir. Nefsin isteklerine ve arzularına uymamaktadır.

Mücadele Başlıyor: Yazı-Dünya

Güreş olayına götüren olgular, kavramsal açıdan insanoğlunun mutluluk/huzur ve mutsuzluğunun görüntüsüdür. Eserde anlatılan durum, tüm insanlar için geçerlidir. Kişiler, çeşitli zamanlarda huzurlu mekânlar arayabilirler. Bunun için mesire alanlarını tercih ederler. İçlerindeki sıkıntıyı ve kapalı mekânlardaki daralmalarını unutmak için açık mekânlara doğru yolculuklara girişebilir. Bu bir tür nefis, karanlıklar dünyası ve baskı alanlarından ve durumlarından sıyrılma ve uzaklaşma hatta çözüm arayışında bulunmanın ilk adımudur.

*Kim gide gönli perişânı anun
Şâd ola bir dem dil ü cânı anun (b. 20)*

Ancak bu arayış ve yaşam alanı belirleme ve yaşam alanı oluşturma çabası, başkalarının kötü emelleriyle çatışma unsuru ve mekânı olarak belirebilir.

*Ol Ebû Cehlün içine od düşer
Kin tutuban ol hasûd yaolak pular (b. 21)*

Anlatıda, Hz. Peygamber ve arkadaşları tamamen iyi niyetle bir yazı /mesire alanına gitmek isterler. Böylesi açık ve ferah mekân, Ebu Cehil için kapalı ve kötüdür. O insanların huzurlu ve güzel yaşam alanlarında olmasını istemez ve önlerine engeller koyar. İnsanın hayat mücadelesinde bu görüntüler "şeytan-iblis" ile özdeşleşir.

İblis / Şeytan ve Âdem(oğlu)

Dünya, insanoğlu için kendini gerçekleştirme, yaşam alanını, yaşanabilir güzel bir mekâna dönüştürme ve mutlu yaşam için bir araçtır. Ancak Şeytan/İblis, insana bir diğer ifade ile akla bu konuda engel olmaktadır. Eserde insan-şeytan mücadelesinin bir benzerinin anlatıldığı görülmektedir. Eğlence ve sıkıntıları def etme mekânı, Ebu Cehil'den dolayı farklı bir mekâna simge değer olur. Böylece bu mekân oluşturu bir mekân özelliği kazanır. Artık burası çevresel bir mekân özelliğinden çıkıp algısal bağlamda değerlendirilir. Olgusal düzlemde ise mekân, karakterleri belirleyen bir yapıya bürünür. Bu mekânda başlayan mücadele, ilerleyen sürecin bir anlamda başlangıcı olduğu için bireylerin karakterlerini ve aksiyonun tümü için bir oluşturu mekâna dönüşür.

Eserde bu mekân, akıl-nefis mücadelesinin ilk karşılaşmasıdır. Çalışmamızın birçok yerinde vurgulandığı üzere, bu durum, insan-şeytan mücadelesinin dünya yaşam alanına yönlendiren ilk buluşmasıdır. Buradaki ilk karşılaşma, Hz. Peygamber'le Ebu Cehil'i güreş meydanındaki mücadeleye götürmektedir. Bu anlam örüntüleri, insanın şeytanla olan dünyadaki mücadele alanı, güreş meydanıyla birebir uyumaktadır.

İnsanlar ve/veya insan toplulukları, topluma ve insanlığa yararlı olma noktasında belirli mekânlarda bulunma ve çalışma imkânı yakalamak için farklı yerler tercih edebilirler. Huzur ve mutluluk, dünyayı yaşanabilir bir mekân haline getirmek için çeşitli mekânlarda bulunma ve barınma ihtiyacı duyabilirler. Ya da dünya yaşam alanında başından beri kendi alanını en üst düzeyde yaşanabilir mekân yapma için mücadelesinde bulunmuş olabilir. Belki de tüm bunları gerçekleştirmek için farklı bir mekânda bulunmak zorunda kalmış olabilirler. Ancak Ebu Cehil ve onun gibi düşünenler, bu tür kişilere yaşam alanı açmaz, hatta buldukları mekânlarını daha da daraltırlar. Hz.

Peygamber'in arkadaşlarıyla gittiği "yazı / mekân" Ebu Cehil ve taraftarlarınca saldırıya uğrar. Hz. Peygamber ve arkadaşları; "ekmekleri", simgesel açılımla, yaşam için gerekli beslenme koşulları ve şartları ellerinden alınmış aç bir şekilde şehirlerine geri dönerler. Ancak görünürde aç kalan, zorluk ve sıkıntılarla boğuşan Hz. Peygamber ve arkadaşları, öncül olarak dünyada, ardıl olarak da daimî kazanca ulaşmış olurlar. Onlara zarar vermek isteyen Ebu Cehil, yandaşları ve bu zihniyete sahip olanlar ise yaptıklarına pişman olmanın yanında, tüm gücü ve iktidarı akla, hür düşünceye vermek zorunda kalacaklardır.

Ebu Cehil ve kendisiyle aynı düşüncede olan nefsin hegemonyasına giren simge değeri tüm unsurlar, Hz. Peygamber şahsında dünyaya yapıcı bağlamda değer sunan akıl ve simge değeri tüm unsurların mekânlarına saldırıya geçmiştir. Bir anlamda yaşanabilir huzur mekânını yaşanmaz ve karmaşa mekânına dönüştürmek istemiştir. Böylece kendi olumsuz yaşam alanının karşısında olumlu değer olarak bir unsur ve mekân bırakmama çabasıdır. Ebu Cehil, nefsin simge değeri olarak, yönetici ve kavim noktasında kendisinin daha üstün bir mevkide olduğunu düşündüğü için bir direniş ve itiraz ile karşılaşmayacağını düşünmektedir. Bu gücü hem babasından hem de kavminden aldığını düşünmektedir. Oysa hakkını kimseye yedirmeyen aklın simge değeri Hz. Peygamber ve takipçilerinin direnişi ve karşı duruşuyla karşı karşıya kalır. Yenilgiye uğramakla birlikte bunu kendi hatası ve öfkesinin bir sonucu olarak düşünmeyip kendisinin mağdur olduğu hissini içinde tüm benliğiyle yaşar ve intikam hırsıyla yeni ve daha sert tedbirlerle düşmanını alt etmeye çalışır. Çünkü o kendisinin haklı olduğunu düşünmektedir. Zengin ve varlıklı olduğunu düşünüp bunu da bir hak gibi görüp, çevresindeki varlıklı kişilerden de bu anlamda destek alarak, aile ve kavim gücünden de yararlanıp mağdur olanı her yönüyle zarara ve olumsuzluklar içinde bırakmaya çalışır. Hatta gözünü karartan nefsin hegemonyası altındaki Ebu Cehil ve onun gibi düşünenler, akıl ve mantığı bir yere bırakıp akılla hareket eden Hz. Peygamber'i ve takipçilerini zoraki bir mücadelenin içinde bırakmaya çalışır. Ebu Cehil, esasında kendinde büyük bir yetenek olduğunu düşünür ve bunu da kendince zayıf gördüğü kişiler üzerinde uygular. Ancak olaylar onun beklediği gibi gelişmez. Çünkü Tursun Faki'nin da belirttiği üzere:

Zirâ galibdür hemîşe akl ana (b. 257).

Bir Metafor Olarak Güreş: Güreşin Anlam Örüntüleri ve Sembolik Görüntüleri

Güreş, bir spor, eğlence ve oyun olarak düşünülebilir. Belki de güç gösterimi ve ilerleyen süreçte karşılaşılabilecek zor şartlar için bir hazırbulunmuşluk idmanı ve planı gibi telakki edilebilir. Çalışmaya konu güreş müsabakasında görüntü olarak güreşin böyle bir fonksiyonunun olduğu söylenebilir. Ancak Ebu Cehil'in güreşe bakışı farklıdır. O, iyi görünümümlü bir spor ve mücadele adı altında, kendisine düşman gördüğü unsuru yok etme algısı taşımaktadır.

*Yürüdi geldi Muhammed katına
Ne dir işidün Resul hazretine (b. 117)*

*Aydur işbu halkı bunda dirdüğüm
Ortaya tuman giyüben girdüğüm (b. 118)*

*Senüniçündür kamust ey yetîm
Bu adâvet senünledür bil azîm (b. 119)*

*Örü turgil sen dahı görgil özün
Görmezisen gösterem ben kendözün (b. 120)*

*Bir yetîmsen sana ne mikdâr ola
Seni basarsam dahu kim âr ola (b. 121)*

Ebu Cehil'in güreşi bir tür kin ve nefretin dışavurumu olarak telakki edilebilir. Görünürde herkesin davet edileceği, mutlu bir şekilde bir eğlence tertibi, spor etkinliği ve halkı bir araya toplayıcılık özellikleri taşır. Ancak onun asıl niyeti, bu türden sportif ve eğlence faaliyetlerini tamamıyla kendi hegemonyası için bir araç olarak kullanmaktır. Bu algı, aslında güreşi izleyenler tarafından da görünür bir şekilde hissedilmektedir. Halk ikiye ayrılmış, taraftarlık ve kavmiyetçilik ön plana çıkmıştır. Asıl amaç olan sportif faaliyetler ve eğlenceler, yerini kin, nefret ve ayrıştırmaya bırakmıştır. Ebu Cehil'in babasıyla yaptığı görüşmenin temelinde bu kin ve nefret vardır. Bu algı, onların dünyaya, spora, eğlence ve mutluluk mekânlarına bakışının da bir görüntüsüdür. Bu algı ve görüntü, güreşin her neye simge değer olursa, düşmanca bakış açısının onu kendi emelleri için kullanılabileceğine bir kapı aralamaktadır.

Hz. Peygamber kendi arkadaşlarıyla huzurlu bir mesire ve gezi alanında yaşamlarına devam etmekte iken Ebu Cehil ve arkadaşları onların bu mutluluklarına mani olur ve onları bir tür güreş tertibi adında farklı mücadelelere çeker. Böylece onlara eğlence ve huzur mekânı bırakmak istemezler. Güreş müsabakası adı altında onların yaşam alanlarına müdahale etmekle beraber, kendi kurdukları yeni mekânlarda halk ve toplumu cephelere bölerek bir güç ve iktidar gösterisi yaparlar. Güreş mekânı bir anlamda bir ayrıştırma, kavga ve üstünlük mücadelesinin yapıldığı bir mekâna dönüşür. Bir tür karmaşa ve huzursuzluk mekânı oluşturulup bu süreçte güç gösterisinde bulunmak, böylece özelde Hz. Peygamber'i genelde ise tüm halkı sindirme türünden bir düşüncenin varlığı Ebu Cehil ve onun gibi düşünenlerin zihninde belirir. Güreş mekânının, Ebu Cehil tarafından planlanması ve tasarlanması, nefsin güç ve iktidar olarak bu tür faaliyetleri kendi emelleri için kurguladığı anlam örüntülerine kapı aralamaktadır. Halkı bir yerde toplayıp ya da onları ayrıştırıp onlara gizli bir mesaj verilmesi de Ebu Cehil ve onun gibilerinin düşüncesinin bir görüntüsüdür. Güreş meydanının nefis yani Ebu Cehil ile gündeme gelmiş olması, nefsin insan hayatındaki yerini gözler önüne sermektedir. Dünyanın bir tür güreş meydanına dönüşmesi, insan ve iblisin burada düşman olarak belirmesine simge değer olarak düşünülebilir.¹¹ Nihayetinde dünya hayatının başlangıcı İnsan ve İblis'in iletişiminin bir sonucudur.

Kişinin Kendisiyle Güreşi

Akıl ile nefsin güreşinin anlatıldığı eserde, Hz. Peygamber'in aklın, Ebu Cehil'in de nefsin simge değeri olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, güreşin varlığının nefsin varlığı, işi ve sonucu olduğu çok net bir şekilde bilinir. Bu durumda, güreş meydanının insanoğlunun kendini bulma ve gerçekleştirme mekânına simgesel boyutta eşdeğer olduğu söylenebilir. İnsan nefsinin, Ebu Cehil'in ve arkadaşlarının yaptığı gibi bireyi yanlış yönelimlere sevk edebileceği mesajı verilir. Aynı şekilde, insanın kendisiyle yüzleşmesi ve kendini bulması için akılla hareket etmesi olgusu vurgulanır.

İnsan varlığının bir ortak akıl olarak toplumun ve birlikte yaşamının simge değeri olduğu düşünüldüğünde, nefis dünyayı (bireyi), kargaşaya, karmaşaya ve kaosa götüren olumsuz öğe; akıl da dünyayı (bireyi) kozmosa, huzur ve barışa götüren olumlu öğe olarak düşünülebilir. İnsanın, kendini gerçekleştirme, iyi bir toplum ve yaşanabilir cennet gibi bir dünya oluşturmasının yolu nefsinin, bitmek bilemeyen arzu ve isteklerinin

¹¹ Geniş bilgi için Kur'an Kerim, Taha Suresi 23. Ayete bakılabilir.

emrinden ve hegemonyasından sıyrılıp aklın hüküm sürdüğü bir algıya bürünmesi gerekir.

İnsanın anlam arayışının bir görüntüsü ve kendini gerçekleştirmenin mekânı olarak dünya bedeninde, akıl ile yol alması, nefsin onu zorluklara ve olumsuzluklara götüren özelliklerinden sıyrılmasının anlatıldığı unsurlar, güreş metaforuyla sunulmuştur. Güreş bir beden ve dünya yaşam alanıdır. Aynı şekilde imaj olarak insan zihninin görüntüsüdür. Bir tarafta hak, diğer tarafta batıl vardır. Bu zihinsel alanda iki unsur müsabakaya tutuşur. Bunlardan biri kendi hakkı olmayan unsurları ele geçirmeye çalışan ve ona tahakküm etme yetkisinin kendisinde olduğunu söyleyen nefis, diğeri de kendi hakkını başkasına yedirmeyen ve tüm insanlığın ortak değerleri için mücadele veren akıldır. Güreş metaforu, bireyde zihinsel, insanlık adına toplumsal bir mücadele bağlamında değerlendirilebilir. Bundan hareketle; insan kendini tamamlamak ve olgunlaştırmak bir diğer deyişle bireyleşme yolculuğunda nefesine; toplumsal düzeyde de insanlığın yaşam alanında olumsuz öğeleri barındıran nefsin ve arzularını ve onun simge değer olan hakikatten uzak tüm unsurlara karşı hakikatten yana akılcı bir yöntemle hareket etmeli ve onu yenmelidir. Eserin yazım amacı da bundan başka bir şey değildir.

*Hakka sığın anı basdur akluna
Zirâ galibdür hemîşe akl ana (b. 257)*

Aynı Coğrafya, Farklı Yapılar

Eserde aktarıldığı kadarıyla metindeki iki ana karakterden hem Hz. Peygamber hem de Ebu Cehil; aynı coğrafyanın, aynı şehrin hatta aynı kabilenin evlatlarıdır. Buna rağmen ikisinin yapısı farklıdır. Birisi, olumlu ve çevresine uyumlu bir karakter iken diğeri olumsuz, çevresine zarar veren tahakküm etme telaşında ve arzusundadır. Aklın timsali olan Hz. Peygamber, tüm insanlığın ve âlemin huzuru için mücadele ederken Ebu Cehil, kendi şahsını ve kabilesini; kendi fikrinde olanları ve kendisinin istediği şekilde yönlendirdiklerini incelemektedir. Ebu Cehil, kendi emelleri için herkes tehlikeye atmaktan geri durmazken Hz. Peygamber insanları koruyup gözetler.

*Kavmün cümlesi dâlâletde idi
Kendüsi özge alâmetde idi (b. 8)*

*Yalınız kimseye karışmaz idi
Kâfirün küfriyle barışmaz idi (b. 11)*

Doğanın işleyişi ve çeşitlilik; farklı yapıların birbiriyle olan iletişimini ve devamlılığı sağlar. Farklı yapılar, renklilik, uyumlu olma ve kendiliğın bir göstergesi olması gerekirken Ebu Cehil, sembolik açılımla nefis, bunu ayrıştırıcı özellik olarak telakki eder. Bu amaçla, sadece kendini merkeze koyan ve kendisinin tahakküm edebileceği tek tip ve tek düze bir yapı ister. Bunun için kendisine yandaşlar temin edip Hz. Peygamber'i, sembolik açılımla aklı yok etmek için mücadeleye girişir.

*Hayli oğlanları düirdi cem ider
Aluban anların ardınca gider (b. 22)*

*Ol Resule kâsd ider isyan ile
Kim savaş ideler ol sultan ile (b. 23)*

Hz. Peygamber ile Ebu Cehil'in Mücadelesi

Tursun Fakı'nın güreş müsabakasını işlediği anlatısında ulaşılması gereken değer olarak belirlediği unsur, Hz. Peygamber'dir. Kaçınılan değer ise Ebu Cehil'dir. Metinde

tüm iyilikler ve güzellikler Hz. Peygamber şahsında; karşısındaki tüm kötü unsurlar Ebu Cehil şahsında verilmeye çalışılmıştır. Yazarın erdemli davranışlar olarak tanımladığı her özellik ülkü değer olarak Hz. Peygamber'de bulunurken kaçınılması gereken davranışlar Ebu Cehil'de toplanmıştır. Akıl ve nefis kavramlarının alegorik düzlemde işlendiği bu anlatı, simgesel açılıma uygun olarak, her devirde Ebu Cehil zihniyetinin varlığına işaret edebilmektedir ki Arif Nihat Asya'nın "Ebu Cehil, kıtalar dolaşüyor" ifadesiyle yeniden hayat bulmuştur. Bu öyle bir mücadeledir ki Tursun Fakı, bunu kendi dönemindeki insanlara simgesel olarak anlatmış ve Ebu Cehil'den yana tavır koymayıp insanların Hz. Peygamber ile özdeşleşmelerini istemiştir:

*Aklunı sen Mustafaya kıl misal
Nefsünü Bû Cehle benzet pür-cidâl (b. 255)*

Hak ve Batıl Mücadelesi

Eserde gerçek, doğru ve daimî olan unsurlar, bir diğer ifadeyle "hak", Hz. Peygamber'in; geçici, yanlış ve aldatıcı olan duygu, düşünce ve hayaller, bir diğer deyişle, "batıl" Ebu Cehil'in şahsında sunulmuştur. Doğru ve hakikat kalıcı; kötü ve olumsuz olanlar ise geçicidir. Eser, baştanbaşa bir hak-batıl mücadelesi olarak okunabilir. Tursun Fakı bir beyitle bunu şöyle dile getirmektedir ki hak taraftarı ve hakkaniyetli olanlar ile Muhammed helâk olup yenilmez, ama Ebu Cehil ve onun özelliklerini taşıyan her kişilik, helâk olur:

*Anuniçün kim Resuli sevmeydi
Ol helak oldu Muhammed olmadı (b. 253)*

Eser boyunca, Hz. Peygamber'e atfedilen sıfatlar, doğruluk ve çevresine faydalı, hakikat ekseninde olan unsurlardır.

*Ol Muhammed pür safâ sultân idi
Görklü sözi hüccet ü bürhân idi (b. 18)*

Dizelerde görüldüğü üzere, Hz. Peygamber ve sözleri, delil ve kanıt niteliği taşımaktadır. Bu durum, Hz. Peygamber'in mantık çerçevesinde hareket ettiği, yaşamının ve sözlerinin de kendi gerçekliğini ispat etmeye yarayan birer delil olduğu vurgulanmaktadır.

Ebu Cehil ise, aldatıcı, çevresindekileri yanıltıcı ve yanlışlar üzerine kurduğu hayatıyla batıl unsurlara sahiptir. Batıl olma durumu, sözlerin esasının ve temelinin olmaması, delillerin çürük olması bağlamındadır:

Dîni bâtil bir münâfikdur pelîd (b. 17)

Ebu Cehil'in arkadaşlarını toplayıp Hz. Peygamber'i mesire alanında korkutmaya, dövmeye belki de yok etmeye kalkışmasının altında da onun batıl ve geçici hevesleri vardır. Ebu Cehil'in babasını kandırma eylemi ve güreş müsabakasını tertip için ikna çabası da onun geçici ve batıl hevesleridir. Bununla birlikte, eserde onun yenilmesi sonrasında kazanan tarafın hak olduğu, kaybeden kişinin ise hakir olup batıl sözlerinin kesildiği ifade edilmektedir:

*Cümle anda olanlar eyitdiler
Bu Muhammed hak Resûldür didiler (b. 246)*

*Yigit oğlandı ol dem Mustafâ
Sonra tutar âlemi kâfdan kâfâ (b. 247)*

Mustafâ günden güne buldı kemâl

Oldı kamu düşmen ana pâyımâl (b. 248)

Ol hacâletden Ebû Cehlün özi

Key hakîr oldı kesildi hem sözi (b. 249)

Ebu Cehil, güreş meydanında Hz. Peygamber ile güreş öncesinde yaptığı diğer güreşlerde iki kişiyi yener. Ardından, Hz. Peygamber'i meydana çağırır. Ancak Hz. Peygamber, onun iki kişiyle yaptığı güreş sonrasında yorulmuş olduğunu, yenilirse bunu bahane edebileceğini düşünmektedir. Bu, gerçek anlamda bu bir bahane değildir. Fakat Hz. Peygamber'in sözü kanıt bağlamında değerlendirildiği için o hiçbir şekilde batıl olan önermelerle yola çıkmaz. Ancak ve ancak, hüccet, delil ve burhanla hareket eder; rakibine hatalı önerme sunma imkânı da vermez. Bir yönüyle bir tartışma havasında geçen bu konuşmalar, münazarayı dinleyenler tarafından Hz. Peygamber'in delilleri olarak kabul görür, doğru söylediği tasdik edilir ve güreş müsabakası bir sonraki güne kalır:

Şimdi basdun iki kişiyi muhâl

Gitdi gücün kalmadı şimdiki hâl (b. 126)

Sen basılsan diyesen kim irmişem

Hem bana hüccet tuta atan Hişâm (b. 127)

Tanlayı hüccet turalum güreşi

Yalan olmaya sözünde er kişi (b. 128)

Cümle kavmi bu sözi işitdiler

Rast aydur bu Muhammed didiler (b. 129)

Cehalet Bilgiye Karşı

İncelememizin birçok yerinde değindiğimiz husus, Hz. Peygamber'in aklın sembolü olarak verildiğidir. Akıl; bilgiyi ve öğrenmeyi önceler. Nefis ise Ebu Cehil şahsında cehli, cehaleti, bilgisizliği veya yanlış ve hatalı bilgiyi önceler ve yaşamını bu bağlamda devam ettirir. Kendi kurduğu küçük ve bilgisiz dünyada yaşamayı düşünür. Oysa Hz. Peygamber temel bilgiler ve herkesin kabul edeceği bilgi ve önerileri düşünür. Bundan dolayıdır ki güreşte Ebu Cehil'in yorulmuş olabileceğini ve güreşemeyeceği fikrini öne sürer. Bu fikir, herkes tarafından kabul edilir. Önemli olan fiziksel güç olmayıp bilginin güçle olan ilişkisidir.

Esas olan, gücün yok edilmesi değil, onun bilginin emrine verilmesidir. Nihayetinde de anlatıda böyle olmuştur. Hz. Peygamber gücünü nefsin, arzuların ve geçici heveslerin emrine vermemiş, onu kendi aklıyla kullanmıştır. Bunun sonucunda da mücadeleden galip ayrılmıştır.

Bilgi bağlamında vurgulanmak istenen, bilginin sınırlı veya az veyahut çeşitli algılarla sınırlandırılmış olmamasıdır. Bir diğer deyişle, yaşam alanında bilgi, bilgiye erişim ve bilgiyi insanlığa yarar sağlama noktasında kullanma, kimsenin tekelinde olmamalı. Eserde az bilgi, az kişi, ama bir sınıfa veya bir gruba özgülük durumu net bir şekilde yerilmektedir.

Ebu Cehil birçok yerde Hz. Peygamber için, ayrıştırıcı bir dil kullanır. Onun etrafında toplanan kişileri de hor görür. Hatta değer görmesi gereken ve önemli olanın kendisi olduğunu savunur. Ebu Cehil'e göre, varsa bilgi ve iş, kendisi yanındadır. Çünkü algısına göre, kendisi yöneticidir ve güç olarak da herkesten üstündür.

Ben reis oğlu ve Mekke ulusu

Ol hod bir yetim halkun ulusu (b. 60)

*Bir öyün etmegi yok kim yedüre
Bir pulı yokdur ki birine vire (b. 61)*

Ebu Cehil'in ifadesine göre, Hz. Muhammed gelmiş, güzel şeyler başarmış ve herkesi kendi etrafında toplamış, hatta insanlar onu desteklemiştir. Ebu Cehil tavırlarıyla kendine özgü yeni bir düzen kurmuş olup iş yapmak isteyen, başarı ve ilerleme yolunda koşan kişileri de işlevleri noktasında zayıf bırakmak hatta yok etme endişesindedir.

*Ol yetimden bilmezem ne tıydılar
Kim kamu oğlanlar ana uydılar (b. 59)*

*Ne sebebden yöresine üşdiler
Bir yetim üstine böyle düşdiler (b. 62)*

*Arlanuram ben bu işden key azîm
Gönlüme endişesi toldı azîm (b. 64)*

*Dilerem kim baña destür viresen
Ol yetimile neylerem ben göresen (b. 65)*

Ebu Cehil'in bu bağlamdaki önemli argümanları ise şunlardır; ben öncülüm, önce ben vardım, babam ve ailemiz, şehrin önde gelenleridir. Benim kavmim ve aşiretim güçlüdür. Karşı durduğu kişinin kendisinden akıl yönüyle güçlü olmasını ve yaptıkları ile herkes tarafından ilgi görmesini hazmedemeyen Ebu Cehil'in attığı adım manidardır. Tüm adımları bilgiden, gerçeklikten özellikle de akıl ve mantıktan yoksundur.

*Kim Ebû Tâlib yetîminden benüm
Burnıma geldi ey baba bu cânım (b. 58)*

*Kanda görürse bana sögmek diler
Yöresindeki beni dögmek diler (63)*

*Oğlan aydur ben bu işi işlerem
Yoksa gayretten kolumu dişlerem (b. 72)*

Ebu Cehil gidip babasına, Hz. Peygamber'in kendisini dövdüğünü ve küçük gördüğünü, Hz. Peygamber'in arkadaşlarının ise sürekli kendisine hakaret ettiği yalanını söyler. Bir bakıma bilgiden uzak ve tamamıyla iftira taşıyan bu özellikler, anlatının istiaresinde de görüldüğü gibi, nefesine uyan tüm insanlar için geçerlidir. Çünkü eser sonunda Tursun Fakı, "Neye benzer bil bu işi," diyerek, Ebu Cehil'i nefsin, Hz. Peygamber'i de aklın görüntüsü olarak tasvir eder.

Güreş müsabakasındaki Ebu Cehil, gerçek bilgiyi saklayıp başkalarını kötü ve yanlış; kendisini de haklı gösterme çabasıdadır. Bu da onun bilgisiz ve cahil oluşunu göstermekten başka hiçbir işe yaramaz. Sonuç itibariyle nefis, akla yenilir. Hakikat ve gerçek bilgi elbet bir gün ortaya çıkacaktır. Bu durum hikâyede, Ebu Cehil'in yenilgisi, Hz. Peygamber'in şanının ise her yere yayıldığı anlam örüntülerinde sunulmuştur:

*Mustafa günden güne buldı kemal
Oldı kamu düşmen ana pâymâl (b. 248)*

Nefsin Görünümü

Eserin alegorik bir yapısının olduğu ve kişiler ile bu kişilerin eylemlerinin arka plandaki sembolik bir çatışmanın göstergesi olduğu Tursun Fakı'nın kendi ifadelerinde görülür. Bu çatışmada, aklın karşısındaki nefsi temsil eden Ebu Cehil'in bazı eylemleri ve kişilik özelliklerinden hareketle anlatıda nefse ve nefsanî dürtülerle hareket eden insanların nasıl algılandığı görülebilir. Tursun Fakı, nefsin hedeflerini belirtirken bunu bütün insanlık için aynı özellikte olduğunu ifade eder. Nefsin bu özelliğinin en önemli akla zarar vermesidir:

Dâyimâ nefsün işidür şûr u şer
Kasdı bu akluna kıla bir zarar (b. 256)

Akla Zarar Nefs

İnsandaki nefis olgusu, onu ilerleten ve yükselten unsurların başında gelir, ancak bu arzu, başkalarının yaşam alanına girmemekle ve akılcı bir yöntemle karşılanmalıdır. İnsanoğlu, kendi hayallerini ve yapmak istediklerinin arzusunu kaybedince bir şey yapamaz. Ancak anlatı boyunca işlenen husus, nefsin gereksiz ve zararlı isteklerinin karşısında durmak ve onunla mücadele etmektir. Unutulmamalıdır ki nefis, tüm arzuları karşılanınca daha fazla istek ve arzu peşinde koşar böylece kontrolden çıkar hem akla hem de çevresine zarar verir. Simgesel boyutta, nefsin göstereni olan her bir varlık, kişi veya nesne, akla dair ne varsa arka plana atmayı hedefler. Onun saygınlığını, değerini ve önemini, kendi arzularının gerçekleşmesi koşuluna bağlar. Bir diğer deyişle, akla zarar verir, onu ikinci plana iter, kendi emellerine hizmet ettiği sürece akla bir nebzecek de olsa yaşam alanı verir. Ama nefsin emellerinin aksine olması halinde akli en kötü durumlara maruz bırakır. Nefsin emellerinin aksi olan husus ise, toplumdaki düzen ve akli önceleyen algıdır.

Anlatıdaki çıkarımlara göre Ebu Cehil, çocukluğundan beri babası tarafından tüm istekleri kabul edilmiş ve her ne istemişse elde etmiş bir şahıs olarak sunulmuştur. Ayrıca çevresindekileri ve başkalarını da bu duruma alet etmiş ve tüm heveslerini gerçekleştirmiştir. Durum öyle bir hâl almış ki artık akla zarar verme boyutuna gelmiştir. Ebu Cehil, aklın sembolü Hz. Peygamber ve onun çevresindekileri yok etme amacıyla hareket etmiştir. O kendini akıllı zannedip haddi aşmış, kendi zorbalığına boyun eğmeyen aklın sembolü Hz. Peygamber ve onun yolundan gidenleri sahipsiz hatta saf görüp tuzaklar kurup zarar vermeye çalışmıştır.

Tartışmacı Nefs

Anlatının sonunda belirtildiği üzere, benzetilen unsur olmanın yanı sıra ilk tanımlamaya göre nefis; "pür-cidâl" dir:

Aklunı sen Mustafâya kıl mişâl
Nefsünü Bû Cehle benzet pür-cidâl (b. 255)

"Pür" Farsça bir sıfat olup kelime ve ön ek olarak kelimeye "çok, fazla, oldukça" anlamı katar. Cidal ise; ilk anlam olarak savaş ve kavgaya manalarına gelir. Anlatının başından sonuna kadar Ebu Cehil, Hz. Peygamberle bir kavgaya tutuşmuştur. Anlatının merkezindeki güreş de bir anlamda bu kavganın sonucudur. Ayrıca güreş kendi içinde bir mücadeleyi ve kavgayı barındırır ki "cidâl" kelimesinin kökü olan "cedel", "mücadele" kelimesinin de köküdür. Eser boyunca, Ebu Cehil nefsin sembolü olarak; Hz. Peygamber'le şiddetli ve sert tartışmalarda bulunur. Onu kavgaya çekmek için hakaretlerde bulunur ve bir çekişme ortamı yaratmaya çalışır ki bu da onun "pür-cidâl" vasfını ortaya koyar:

*Aydur işbu halkı bunda dirdüğüm
Ortaya tuman giyüben girdüğüm (b. 118)*

*Senüniçündür kamusu ey yetîm
Bu adâvet senünledür bil azîm (b. 119)*

*Örü turgıl sen dahı görgil özün
Görmezisen gösterem ben kendözün (b. 120)*

*Bir yetîmsen sana ne mîkdâr ola
Seni basarsam dahı kim âr ola (b. 121)*

Cidal kelimesi, "cedel" ile olan bağlantısıyla, tartışma ve ağız dalaşı gibi anlamlara da gelmektedir. Bu sıfatlara bakıldığında nefsin, sürekli tartışma ve karmaşa ortamını benimsediği vurgulanır. Ebu Cehil, pür-cidâl olmakla, düşman olarak benimsediği aklın üstesinden gelmek için yılmadan, bıkmadan, usanmadan bir uğraş ve çalışmadadır. Anlatının başında kavgada yenilmesine rağmen bir güreş müsabakası tertip eder onunla mücadelesini devam ettirmek ister. Ancak unuttuğu bir şey vardır ki o da rakibinin *akıl* oluşudur. Nefis ve simge değer olduğu tüm nesnelere, kavramlar, kişiler ve varlıklar akıl ile tartışma içinde olmaya gayret ederler. Amaç, akılsız tartışmalarla meşgul etmek, onu da kendine benzetmektir. Belki de onu kendisi gibi nefsin esiri edip ona tahakküm etmek istemektedir. Böylece onun tüm enerjisini ve gücünü yok etmek ister. Onu hareketsiz ve kendisine karşı mücadele edemez duruma getirmeyi planlar. Anlatıdaki akıl yani Hz. Peygamber ise tüm bunların dışında kalarak onun seviyesine düşmez. Bundan dolayı son hamleye kadar onunla ilgilenmez. Aklın simge değer olduğu tüm unsurların bu bağlamda bir davranış sergilemesi gerektiği Tursun Fakı tarafından metaforik bir dille sezdirilir.

Fitneci ve Karmaşa Çıkaran Nefis

Anlatıda nefsin özellikleri sıralanırken, onun işinin ve faaliyetlerinin her daim "şûr" ve "şer" olduğu vurgulanır:

*Dâyimâ nefsün işidür şûr u şer
Kasdı bu akluna kıla bir zarar (b. 256)*

"Şûr" kelimesinin karışıklık, fitne, karmaşa, gürültü, patırtı, savaş gibi anlamlarının yanında tuzlu ve acı anlamları da vardır. Her iki anlam, metnin anlam örüntüsüne uymakla birlikte Ebu Cehil'in kavgacı ve insanlar arasında fitne ve karmaşa çıkarması yönüyle nefsin onunla sunulduğu söylenebilir.

Anlatı boyunca nefsin, kavgaların temeli olduğu vurgulanır. Çünkü tüm olayların başlangıcı ve karmaşa Ebu Cehil'in sahneye çıkmasıyla sunulur. Nefis her zaman vardır ancak olay örgüsünde aklın karşısına çıkmayana kadar, bir sorun teşkil etmez. Bununla birlikte olay örgüsüne dâhil olur olmaz nefsin; insan dimağına acı kattığı görülmektedir. Bu özelliğin nefsin egemenliği altına giren tüm varlıklar için geçerliliğini koruduğu metaforik bir dille Tursun Fakı tarafından sezdirilmektedir.

Aklı Rencide Etmeye Çalışan Zavallı

Ebu Cehil, doğrudan nefsin hasletleri ile bağdaşık olarak anlatıda, karşıt değerleri temsil eden özellikle görülmektedir. Aşağıdaki ifadelerinde belirttiği üzere hem karmaşa çıkarmaya hem de beğenmediği aklın timsali Hz. Peygamber'i halk içinde rencide etmeye yönelik hamleler yapar:

*İllâ şöyle dur kim hâlün bildürem
Kaümümi üstüne cümle güldürem (b. 122)*

Görüldüğü kadarıyla Ebu Cehil'in amaçlarından biri; zeki, olayları aklın imbiğinden süzerek değerlendiren ve aklını kullanan kişileri, toplum içinde rencide ederek onların değerini düşürmektir.

Ebu Cehil, hem haksız, yanlış, zalim ve bilgisizdir hem de bu zavallılığını, başkalarını küçük düşürmek, onlara iftira atmak, yersiz ithamlarda bulunarak onun değerini ve kıymetini düşürmek planıyla örtmeye çalışmaktadır. Aşiret, kavim ve bir yerde elinde bulunan makam, mevki ve kontrolsüz gücünü, zulüm ve baskıcı rüzgârını da arkasına alarak, bunu da sadece aklın gücüne inanan kişiler üzerinde kullanıp onları yok etmeyi planlar. Bunun adımlarından biri de bu kişilere iftira atıp öncelikle prestijlerini zayıflatma gayretidir.

Nefsin esaretine girmiş, yönetici konumundaki ailenin/algının/zihniyetin bir ferdi Ebu Cehil'in bu tavrının altında tahammülsüzlük ve kendi eksikliğini giderme telaşı vardır. Gerçek bilgininin, aklın, toplum içinde birlik ve beraberliğin sağlayıcılarının dışlanması önceleyen bir tip olarak Ebu Cehil, akıl ve mantığı rencide etmeye çalışan bir zavallıdır.

Ebu Cehil, kendinde olmayan hasletleri kazanma veyahut bu hasletlere sahip kişilerin akıl gücünden yararlanıp enerjilerini kullanma ve bu bağlamda insanlığa yararlı işler ve faaliyetler ile icraatlar kazandırma yolunu denemeyip olumlu olanı ve akli ezme gayretindedir. Çünkü kendisi onunla akıl noktasında mücadele edememektedir. İyi hasletlere sahip kişinin temel özelliği akıllı olmasıdır. Kendinde bu özellik bulunmayıp, buna ulaşma için de bir gayreti de olmayınca yapacağı tek şey karalama ve küçük düşürme faaliyetidir.

Aklı ve bilgiyi rencide ederek onu toplumdaki ve veyahut iş gördüğü noktadan silmek ve uzak tutmak, aklını kullanamayan kişilerin özelliklerinden ve davranışlarından başka bir şey değildir. Aslında aklını kullanabildiğini düşünmektedir. Ancak bu özgür bir akıl değil, nefsin ya da başkalarının esiri ve kölesi olan bir aklın ürünüdür. Erişemediği bilgi sınırının, bir diğer deyişle bilgisizliğinin ve cahilliğinin başkaları tarafından bilinmemesi telaşı, eksik oluşunun üstünü örtmenin bir yolu da kendinden seviye olarak kat kat daha ilerde olanı küçük düşürme ve onların ön planda olmalarını engelleme gayretidir. Nefsin boyunduruğu altına giren Ebu Cehil'in yaptığı da bundan başka bir şey değildir. O Hz. Peygamber'i toplum içinde, herkesi ona güldürerek küçük görmeyi ve rencide etmeyi böylece yolunun kabul edilemez olduğunu benimsetmeye çalışmaktadır. Bunun için de bir zulüm ve baskı hegemonyası kurmak ister. Kişisel çıkarları peşinde koşanların simgesi Ebu Cehil, zekâ ve aklın önünü kesmek, ilerlemesini durdurmak, başta aklın simgesi Hz. Peygamber olmak üzere başarılı işler yapıp topluma yarar sağlayanlara iftira atıp onları küçük düşürücü iftiralarla yıldırma yoluna girer. O düşünme, araştırma gücü olanları engellemenin bir diğer adıdır. Onun planladığı şey, akıl yürütmenin olmadığı, karanlıklar ve cehaletin olduğu zulüm ve baskıyla herkesin kendisine mecbur edildiği bir alan oluşturmaktır. Bundan dolayı da kendi çevresine imkânlar açmakta böylece güç kazanma yoluna gitmektedir. Ancak açılan bu alan tamamen yönetimde olduğu halkın imkânlarıdır. Çünkü o kendini yönetici sınıfında görmekte, yönetimin imkânlarından yararlanmaktadır. Ancak planı sadece onun zavallılığının bir sembolü olarak kalır. Çünkü akıl ve sağduyu her zaman galip gelmiştir:

*Hakka sığın anı basdur akluna
Zirâ galibdür hemîşe akl ana (b. 257)*

Toplumunu Sınıflara Bölen Ebu Cehil

Ebu Cehil, toplumsal olarak kendi benliği ve çıkarları bağlamında halkı sınıflara ayırır. Ona göre kendisi yönetici ve üst konumda olduğu müddetçe başkaları, onun yönettiği kişilerdir. Hatta bu kişiler onun gözünde köledirler. Köle olmasalar bile onları köleleştirir ve kendine bir yönüyle bağımlı hale getirir. Kendisi tepede olduğu ve şahsî menfaatlerine ulaştığı sürece başkaları onun için alt tayfa, sıradan ve bayağı kişiler olacaktır. Bunun yanında üst noktalarda olmak için de her türlü yalan ve iftiraya başvurur. Böylece kendisinden daha gayretli ve haklı olanları aşağı indirme planları yapar.

İnsanları varlıklı ve yoksul olmalarına göre değerlendiren ekonomik bir yapının önemli bir yapı taşı olan Ebu Cehil; fakir ve yoksulları, yaşadığı mekânda yabancı olanları ve kendince sahipsiz olarak düşündüklerini küçük görür, onlara iftira atar, onların toplumda önemli bir yere gelmelerine mâni olur. Yönetimde bulunmalarına tahammül edemez. Ebu Cehil ve onun gibi düşünenlere göre onların yaşam hakkı yoktur; eğlenmeleri ve birlikte vakit geçirmeleri mümkün değildir. Bu türden kişiler onun gözünde köledirler. Onun algısına göre, köleler ve kimsesizler ancak onların emellerine hizmet ettiği sürece kısmî bir kölelik ve yoksulluktan muaf tutulurlar. Anlatının birçok yerinde, Hz. Peygamber ve onun yanındakiler bu bağlamda tarif edilmiştir.

Ayrıca, bu algının en önemli örneği, güreş müsabakasında güreşe tuttuğu köle şahsında açıklanmıştır. Olay örgüsünde Ebu Cehil'in güreştiği üç kişi vardır. Bunların ilki kardeşidir. O, kardeşiyle güreşmenin halk nezdinde etik karşılanmayacağı farkındadır. Çünkü güreşte şaibe bulunabilir. Bundan dolayı başka bir kişiyi meydana çağırır. Bu kişi Velid bin Muğire'nin kölesidir. Cüsse olarak iri ve güçlü bu köle, güreşmeye yanaşmaz; çünkü bunun kendi haddi olmadığını düşünmektedir. Zaten Ebu Cehil'in gizli amacı da onun ağzından kendi şanı ve şerefini tüm halka duyurma isteğidir. Köle de bunu yapar. Ancak Ebu Cehil, günün erkeklik günü olduğunu soy ve sopa bugün kıymet verilmemesi gerektiğini vurgulayarak onu alt etmeyi düşünür. Ebu Cehil'in vurguladığı bu durum yine gösteriş amaçlıdır. Oysa soy ve sople toplumdaki ayrıştırmayı kendisi önclemiştir. Hatta bunu köleye bile tasdik ettirmiştir. Anlatıcı tarafından tasviri yapılan bu güreşte Ebu Cehil'in gücünü sergilediği ve köleyi yendiği görülmektedir. Doğal olarak da galip tarafın ailesi ve hegemonyası altında bulunan mecbur ve çaresiz bırakılmışların mutluluğu ve gösterişleri bu bağlamda işlenmektedir.

*Benüm oğlumcadur bunun her kolu
Nice yıkdı görün oğlum bu kulu (b. 114)*

*Ol halayık kamusu tahsin ider
Kim senün oğlun gibi kopmadı er (b. 115)*

*Alnın açdı çün Ebu Cehlün özi
Ucb idüp özin beğendi kendözi (b. 116)*

Ebu Cehil ve babası Hz. Peygamber'e yönelerek kendi güçlerini ve değerlerini ifade ederler. Bu ifadelere bakıldığında Ebu Cehil'in köleye söylediği "soy ve sopa günü olmadığı" düşüncesinin gerçeklikle bir bağının bulunmadığı sadece gösteriş ve insanları kandırma amacı taşıdığı görülmektedir. Aşağıdaki ifadeler bunu tam anlamıyla desteklemektedir:

*Yürüdi geldi Muhammed katına
Ne dir işidün Resul hazretine (b. 117)*

*Aydur işbu halkı bunda dirdüğüm
Ortaya tuman giyüben girdüğüm (b. 118)*

*Senüniçündür kamusu ey yetîm
Bu adâvet senünledür bil azîm (b. 119)*

*Örü turgıl sen dahu görgil özün
Görmezisen gösterem ben kendözün (b. 120)*

*Bir yetîmsen sana ne mikdâr ola
Seni basarsam dahu kim âr ola (b. 121)*

Ebu Cehil'in, soy ve sopa önem vermediğini sadece diliyle açıkladığı durum, sadece güreş müsabakasıyla sınırlıdır. Ona göre köleler her zaman için değişmez bir sınıftadır, öyle kalacaklardır. Bu sosyal sınıf Ebu Cehil ve ona benzer özellik taşıyan kişilerin emellerini gerçekleştirmesinde belirli bir süreliğine kölelikten sıyrılabilir. Onlara göre bu kişilerin hem görevleri devam ederken hem de bittikten sonra alt tabaka oldukları gerçeği hiçbir zaman değişmez.

Toplumdaki kişilerin aile yapıları ve aile üyelerinin durumu da Ebu Cehil'in ayırttırma planına konu olur. Bir kişinin anne ve babasının (koruyucusunun) varlığı veya yokluğu esasında o kişiye zarar vermemeliyken Ebu Cehil için tam tersi bir amacın tetikleyicisidir. O nerede bir kimsesiz ve sahipsiz görürse onu itip kakmak hatta ona zarar vermek ister. Hz. Peygamber'i yetim ve kimsesiz olmakla niteleyip küçük görür:

*Ben reis oğlu ve Mekke ulusu
Ol hod bir yetim halkun ulusu (b. 60)*

*Bir yetimsen saña ne mikdar ola
Seni basarsam dahi kim âr ola (b. 121)*

Toplumunu sınıflara bölen, herkesi kendinden aşağı gören Ebu Cehil, aklın simgesi Hz. Peygamber'in toplum içinde önemli bir konuma gelmesine engel olmaya çalışır. Bundan dolayı da çevresine toplanan arkadaşları dağıtmak için bir plan yapar; fakat kendisi zarar görür. Çünkü gerçek ve akıl dışı bir iştedir.

Bir yetimin veya yabancıunun toplumda önemli bir yere gelmesine ve sevgiye mazhar olmasına tahammül edemeyen bir kişilik olan Ebu Cehil, giriştiği mücadeleyi de kaybedince nefsi kabarır ve daha büyük bir adım atar. O kendince, yetim ve kimsesiz birini güreşte alt edip ona kim olduğunu hatırlatmaya çalışır. Hatta onu rencide ederek herkese karşı onu gülünç duruma düşürme planı yapar. Ancak bu da akıl dışı bir eylemdir.

*Dilerem kim bana destur vîresen
Ol yetimile neylerem ben göresen (b. 65)*

*Ben anunile güreşmek isterem
Kim ana ben kendülüğün gösterem (b. 66)*

*Kamusın cümle okuyam bir yere
Halk içinde getürem uram yere (b. 67)*

Ebu Cehil'in çevresi, onun algısına sahip olanları, akrabaları, yandaşlarının tümü onun gücünün devamı için gayret etmektedirler. Çünkü Ebu Cehil onlara eklemek vermekte, para dağıtmakta, onları finanse etmektedir. Diğer bir kısım zayıf bırakılmış

kimselerdir ki bunlar, zor şartlarda olsa bile Ebu Cehil tarafından, bir şekilde yaşam konusunda kötü ve zor şartlara maruz bırakılan kişilerden oluşmaktadır ki bunların zaten yaşam hakkı yoktur. Bir diğer grup da kölelerdir ki satın alınmış olanlardır. Bunlar, Ebu Cehil'in algısına göre köle olup yaşamlarını kendisine borçludur.

Ebu Cehil'in yönetiminin eleştirildiği anlatının her yerinde çok net ifadelerle görülmektedir. Güreşin yapılacağı gündün bir önceki gece, iki tarafın evlerinin tasvirinin yapıldığı bölüm, hem toplumun akıl ve nefis eksenli sınıfsal bölünmüşlük hem de aklın erdemi, mutluluğunu ve zaferini göstermesi açısından önemlidir:

*Ol gice yatdı bular bî-renc ü gam
Vardı Hişam evlerine pür gam vehm (b. 134)*

Narsist Ebu Cehil'in Benlik Görüntüsü

Ebu Cehil, dışardan ve çevresinden bir diğer deyişle dış objelerden beklediği sevgiyi alamayınca benliğindeki narsist¹² kişiliği gözle görünür bir şekilde ortaya çıkar. Ebu Cehil, Hz. Peygamber ve diğer herkesin kendisine ilgi göstermesini ister; ancak beklediği ilgiyi göremez. Çünkü onun beklediği ilgi; kendisinin yüceliğini ve yenilmezliğini hatta zulüm bile olsa yönetimini kabullenmeleridir. Başkalarını yetim, hor ve hakir gören bu kişilik, hak edilmeyen ancak bencillik eksenli beklenen ilgiyi göremeyince daha bencil ve narsist tavırlar takınır.

Ebu Cehil (nefs), eserde anlatılan hikâyeye göre henüz çocuk yaştadır ve erken yaşlarında başlayan bir beğenilme, iltifat bekleme eğilimindedir. Bu durum belki de herkes için geçerlidir ancak o, bunun için başkalarına zarar verme boyutunda adımlar atınca ondaki kişilik bozukluğunu gösteren bir durum olarak ortaya çıkar.

Nefsin simge değeri olan Ebu Cehil, empati kurmaktan yoksundur. Başkalarının da kendisi gibi duyguları olacağını hatta onların böyle bir hakkının olabileceğini bile düşünmez. Bununla birlikte onları küçük görür. Empati kuramadığı için kendini aşırı beğenme, onda bir kişilik bozukluğuna sebebiyet verir. Kendi özelliklerini, ailesini abartılı bir şekilde tanıtır ve över. Güreş müsabakasında yendiği kişilerin sıfatlarını vererek kendi gücünün sınırlarını çizmeye çalışır.

*Alnın açdı çün Ebu Cehlün özi
Ucb idüp özin beğendi kendözi (b. 116)*

Ebu Cehil'in babasının da narsistlik konusunda oğlundan eksik kalır yanı yoktur. Öncelikle güreş müsabakasında, yüzünün kara çıkmaması için, oğlunun yenmesi gerektiğini ısrarla vurgular.

*Atası aydur çün idersin bumı
Yüzümü ağart utandırma beni (b. 73)*

Babası, oğlunun güreştiği kölenin kolları ve bacaklarının büyüklüğünü anlatır, böylece oğlunun gücünü hatırlatır. Bu durum, oğlunun narsistliğinin aynısını, kendisinin de taşıdığına dair bilgiler sunar.

*Benüm oğlumcadur bunun her kolı
Nice yıkdı görün oğlum bu kulı (b. 114)*

Narsist kişiliğinden dolayı Ebu Cehil'in, kavmini ve fiziksel kuvvete dayalı kabiliyetlerini ve başarılarını abartılı bir şekilde övdüğü görülmektedir. O, kendisini her şeyin merkezinde görür, kimsenin onunla denk olamayacağını ve herkesten üstün olduğu

¹² Narsizm, şiddet, bencillik ve yıkıcılık ile ilgili değerlendirmelerde Fromm'un kaynakçada belirtilen eserinden esinlenilmiştir. Geniş bilgi için ilgili esere bakılabilir.

algısı taşır. Ebu Cehil, kendisinin önemli bir zekâyâ sahip olduğunu düşünür, buna başkalarını inandırmaya ve hissettirmeye çalışır. Ayrıca, söylemlerinde gizlediği hakikatleri başkalarının göremeyeceğini sanır. Oysa onun bu düşüncesinin geçersiz olduğu bilinmektedir. Hak ettiği değeri görememekten yakındır. Onun başkalarına eziyet etmesi, sıkıntı yaratması önemli olmayıp herkesin ona değer vermesini istemesi tipik bir narsisizm özelliği olarak karşımıza çıkar.

Kendi yanlışlarının ve bireysel tercihlerinin başkaları tarafından sorgulanmasına tahammülü yoktur. O, en önemli isteği olan Hz. Peygamber ve arkadaşlarına zarar verme endişesini sorgulayan babasına bile karşı çıkar. Babası toplumda bu denli bir düşmanlığın doğru olmadığını, kazanma ve kaybetme hallerinde başka işlerinin bozulma endişesini dile getirir. Ayrıca ilerleyen süreçte Hz. Peygamber ve çevresi ile ilişkilerinin kötüye gidebileceğini ifade eder. Ancak Ebu Cehil o kadar nefret ve kinle hareket etmektedir ki babasına bile tahammül edemez:

*Atası aydur ki sözün söz değil
Kaom arasında adavet uz değil (b. 68)*

*Ger sen anı basarısan ammusı
Hamzadur kimseye komaz namusı (b. 69)*

*Abbas ile dahi düşman oluruz
Sonra işümüze pişman oluruz (b. 70)*

*Ger seni basar olursa ol yetim
Ar olur bize dünyada key azim (b. 71)*

*Oğlan aydur ben bu işi işlerem
Yoksa gayretten kolumu dişlerem (b. 72)*

*Atası aydur çün idersin bunı
Yüzümü ağart utandırma beni (b. 73)*

Ebu Cehil, başkalarının özelde de Hz. Peygamber'in aslında olmayan ancak onun var olduğunu sandığı kusurlarını, hatta kendisinin yalan ve iftira ile ürettiği ve diğerlerine yüklediği olumsuzluklarını açığa çıkarmak ister. Önce onu dövüp güçsüzlüğünü göstermeye çalışır. Ancak kaybedince bunu güreşle göstermek ister. Buradaki amacı onu gülünç duruma düşürmek ve itibarsızlaştırmadır. Ancak güreş sonrası tam tersi bir durum oluşur. Ebu Cehil, sevginin merkezi olarak kendisini görür. Oysa Hz. Peygamber bu sevgiyi başkalarına gösterir. Bu açıdan bakıldığında Ebu Cehil'in narsist özellik sergilediği söylenebilir. O herkesin sevgisinin ve ilgisinin kendisinde yoğunlaşması gerektiğini savunur. Ebu Cehil, başkalarının elinde olanı almayı planlarken Hz. Peygamber başkalarının elinden mutluluğunun alınmasına ve aç kalmasına tahammül edemez, yoksun olanların elinden alınanlar için üzülür ve onlar için gözyaşı döker. Aç olan arkadaşlarına yemek bulmak için çare arayışı bunlara bir örnektir. Ebu Cehil, Kendi benliğine/nefsine aşırı hayranlık duyduğu için gerçek sevgiden eser taşımaz. Hâl böyle olunca hırçın ve saldırgan olur. Oysa Hz. Peygamber akıllı ve olgun bir birey olarak kendinden önce başkalarını sevmek ile özdeşleşmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in gerçek sevginin simge değeri olduğunu söylemek daha doğru olur. Ebu Cehil için tek gerçek, kendi yaşam alanıdır. Bu meydanda kendi kişiliği yer edinmiş olup ihtirasları, arzuları ve istekleri ön plandadır. Ayrıca kendi bedeni kadar güçlü ve kıymetli bir şeyin de olmadığını düşünür. Her şeyi kendi penceresinden değerlendirir. Tek doğru kendi inandırıcıdır. Kendindeki kötü özelliklerin hiçbiri kötü olmayıp en güzeldir; çünkü

bunlar ona aittir. Başkalarının iyi özellikleri onun gözünde kötüdür. Ona göre kendisi dışındaki herkes ve her şey kusurludur, eksiktir hatta dayanılmazdır. Bu gibi insanların da onun gözünde hiçbir kıymeti yoktur. Bundan dolayı da onları hor ve hakir telakki eder. Hz. Peygamber'in yanında olanları ve onun etrafında toplananları, aklın gücüne inananları küçük görür. Kendisini merkeze koyar. Onun düşüncesine göre; herkes ona hizmet etmeli, onun emrinde olmalıdır. O, kendi çıkarları için başkalarını kullanır. Kendisini karıştırmadan, başkalarını alet ederek, Hz. Peygamber'e ve kendi emrine girmeyi reddedenlere karşı savaş ve mücadele başlatır. Bunun için de çevresine birçok kişiyi toplar. Güreş müsabakası öncesinde gücünü göstermek ve karşısındakilere gözdağı vermek için de aynı şekilde kardeşini ve köleyi emelleri için kullanır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'i yenerek onun çevresini ve arkadaşlarını etkilemek ister. Böylece kendi otoritesini sağlamlaştırmaya, rakip kabullenmezliğini göstermeye ve insanlarla ilişkilerinde hep baskın olmaya çalışır. Başkalarından nefret ederek de narsist özelliğini gösterir. Hz. Peygamber ve onun gibi toplum yararını düşünenler var olduğu sürece Ebu Cehil'e rahat ve huzur yoktur:

*Kim Ebû Tâlib yetîminden benüm
Burnuma geldi ey baba bu cânım (b. 58)*

Ebu Cehil, sevilmediğini ve herkesin kendisine düşman olduğunu vurgular. Böylece bir tür mağduriyeti dile getirir. Kendisini mağdur ve itilmiş olarak hissettirir. Gerçeğin bu olmadığı, eser boyunca dile getirilir. Esasında sevmeyi ve değer görmeyi beklemek yerine, önce kendisi sevmeyi deneseydi başarılı olabilirdi. Hz. Peygamber, çevresindekileri sevmiş, bundan dolayı da sevilmiş ve şanı her yere yayılmıştır. Ebu Cehil, kıskanç ve despot bir özellik göstermekle narsist eğilimini ortaya koyar. Hz. Peygamber'in sevilmesine hiçbir şekilde tahammül edemez. Hz. Peygamber'in etrafına insanları toplamayı başarması, herkesin birlikte mutlu ve mesut yaşamaları Ebu Cehil'in kıskançlığına neden olur. Bu da ondaki nefreti körükler. Anlatıcı Tursun Fakı, nefisini aklına bastır derken insanoğlunun narsist özelliğini ortadan kaldırmanın önemini vurgular.

Güç ve İktidar Sevdalısı Ebu Cehil'e Karşı Aklın Kazandığı Zafer

Nefis, metinde Ebu Cehil ile özdeşleştirilmiştir. Ebu Cehil, metin boyunca otoritesini sağlamlaştırma çabasıdadır. Ancak bu otorite, zulüm ve acıyla yoğrulmuştur. Nefis, her zaman ilerisini isteyip heva, heves ve istekleri etrafında bir iktidar ve güç talep ettiği için burada erdemli ve akli, çalışmayı ve toplum yararını düşünen insanlara yer yoktur. Ancak hem erdemden yoksun hem de özgürlükleri baskı ve zulümle, politik ve ekonomik güç kullanılarak elinde alınmış kölelere yer vardır. Akli önceleyen Hz. Peygamber'in burada olması bile düşünülemez. Bu yönüyle eserde iktidarı elinde bulunduran nefis, akli öncelemeyen bir yapıdadır. Metinden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber'in böyle bir düşüncesi de bulunmamaktadır. Ne zaman ki Ebu Cehil onu bir tehdit olarak görmeye başlar, ister istemez kendini mücadelede içinde bulur.

Ebu Cehil, aklın sembolü ve göstereni olan Hz. Peygamber'i öncelemez, onu geri planda tutar. Planları arasında bulunan en önemli unsur ise akli yönetmesidir. O, akli "yetim" ve kimsesiz olarak niteleyerek otoriteden ve yönetimden mahrum biri olarak görür:

*Ben reis oğlu ve Mekke ulusu
Ol hod bir yetim halkun ulusu (b. 60)*

Bu ifadeleriyle halktan olanların yönetimde, üst rütbelerde, görevlerin hak eden ve ehil ve kişilerde bulunmalarının yeri olmadığı algısını taşıdığını açıkça ifade etmektedir.

O insanları yönetmek için ekonomik gücü elinde bulundurmamayı öncül olarak görür ve bunu da iktidarını sağlamlaştırmak için esas unsur olarak düşünür. Hz. Peygamber'in ekonomik gücü elinde bulundurmaya dair ifadeleri bunu gösteren simgesel anlatımlardandır:

*Bir öyün etmegi yok kim yedüre
Bir pulı yokdur ki birine vire (b. 61)*

Ebu Cehil ve nefsin simgesi olan algı, yönetici olmanın yolunun para sahibi olmak ve başkalarına yemek yedirebilmekten geçmekte olduğunu düşünür. Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber'in ekmek verme gücünün ve başkasına dağıtacak parası olmadığı için önemsiz ve değersiz bir noktada olması gerektiğine inanır. Bununla birlikte, Ebu Cehil, insanların onun doğruluğu, sadakati, emaneti ehline vermesinden, hakkaniyetli davranması ve akli öncelemeden dolayı Hz. Peygamber'in yanında bulunmasına akıl erdiremez:

*Ol yetimden bilmezem ne tuydılar
Kim kamu oğlanlar ana uydılar (b. 59)*

*Ne sebebden yöresine üşdiler
Bir yetim üstine böyle düşdiler (b. 62)*

Hz. Peygamber, Ebu Cehil'in bu öncülleri dışında aklını kullanmak, toplumda saygınlık kazanmak, emaneti ehline vermek, hakkaniyetli davranmak gibi hasletlerle ön plana çıkıp değerli olma yolunda ilerlerken Ebu Cehil'in ve onun aynı algıyı taşıyanların engellemeleri ile karşılaşır:

*Hayli oğlanları dürdi cem ider
Aluban anlarun ardınca gider (b. 22)*

*Ol Resule kast ider isyan ile
Kim savaş ideler ol sultan ile (b. 23)*

Eserin başından sonuna kadar Ebu Cehil'in Hz. Peygamber'den kurtulma endişesi vardır. Çünkü akıl onu yönetmeye başlarsa, kendi otoritesi sarsılacaktır ve kendi eksiklikleri ve hiçliği ortaya çıkacaktır.

Metin boyunca nefis otoritesinin akılla kontrol edilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber de akılı temsil ettiğine göre, onun gibi bir davranış sergileyerek nefse galip gelmelidir. O, otoritenin zulüm ve düşmanlıklarını yere sermiş ve aklın hâkim gücünü göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında eser, aklın nefis otoritesine karşı kazandığı zaferin işlendiği bir metin olarak okunabilir. Eserdeki anlatıma göre dönemin ekonomik ve politik otoritesini temsil eden ve nefsin sembolü Ebu Cehil, aklın temsili olan Hz. Peygamber tarafından yere serilmiştir. Ebu Cehil'in zihnindeki tüm sevdaları ile hayalleri ve yaşadıkları yok olmuştur.

Sonuç

Tursun Fakı'nın incelemeye esas bu mesnevisine bakıldığında, erken dönem mesnevilerinde yaygın şekilde görüldüğü gibi, sadece edebî kaygı ile yapılan bir tahkiyeden çok, alegorik bir anlatı çerçevesinde halkı bilinçlendirme çabasının ürünü olduğu kolaylıkla anlaşılır. Eserin sembolik dilinin kodları metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak adına metnin sonunda bizzat anlatı yazarı tarafından çözümlenmiştir.

Anlatıda "Aklını sen Mustafâya kıl misal/Nefsünü Bû Cehle benzet pür-cidâl" denilerek Peygamber'in akli, Ebu Cehil'in ise nefsi sembolize ettiği belirtilmiştir. Hz.

Peygamber'in dünyaya geldiği zaman ve coğrafya oldukça kaotik ve olumsuz şartlar içindedir. Hz. Peygamber insanların soya ve servete göre sınıflandırıldığı bu topluma bir yetim ve yoksul biri olarak gelmiş olsa da daha çocukluk döneminde etrafına topladığı kırk akranı ile aklın temsil ettiği değerlerin her zaman toplumda rağbet göreceğini göstermektedir. Nefsi temsil eden Ebu Cehil ise soyluluğu, babasının zenginliği ve nüfuzu ile en azından görünürde oldukça avantajlı bir konumda olsa da eylemleri, yanlış yönlendirmelerin etkisi altında olduğundan hem kendine hem topluma zarar vermektedir.

Metinde Ebu Cehil örneği ile tasvir edilen nefsin özellikleri şu şekildedir. İlk olarak nefis, çok temel güdü ve arzuların şiddetli tesiri altındadır. Bir nevi "id" özellikleri gösteren nefis, nasıl olacağını düşünmeden her şeyi, özelde ise gücü elde etmek ister. Nefsin, bu anlatı özelindeki arzusu, toplumsal kabul ihtiyacıdır. Metinde "süperego" özellikleri gösteren aklın etkisi olmadığında nefis, arzusunu gidermenin toplumsal kabul gören ve hâliyle daha çok çaba isteyen yolları yerine kolay ve doğrudan yöntemleri tercih eder. Anlatıda bu durum, Hz. Peygamberin gördüğü ilgiyi, Hz. Peygamberi ortadan kaldırarak çözmeye çalışmak şeklinde karşımıza çıkar. Görüldüğü üzere, arzusunu elde etme yolunda nefsin tek düşüncesi kendi menfaatidir. Bu uğurda başkalarının yaşam hakkını almaktan çekinmez. Ebu Cehil ile Peygamberin ilk çatışmalarının, Peygamberin bir gezintiye/seyahate çıkması, nefis etkisi ile girilen eylemlerin bozgunculuk ve huzursuzluk çıkardığını gösterir. Ebu Cehil'in güreş öncesinde ve güreş sırasında iftiralar ve hileler ile harekete geçmesi, arzularına ulaşma yönünde hiçbir ahlaki kıstası kabul etmediğini göstermektedir. Nefsin topluma verdiği zararlar sadece anlık kaoslar ile ortaya çıkmaz. Narsistik bir şekilde, hak merkezli olmayan düşünceden ortaya çıkan elde etme ihtiyacı ve üstünlük hissi, toplumu katı bir kast sistemine hapsederek sınıfsallaştırmaya çalışır. Bu durum, toplumda kalıcı bir hasar verme riski taşır. Ayrıca nefsin ihtiyaçlarının, Ebu Cehil gibi varlıklı ve nüfuzlu biri ile temsil edilmesi, bu arzuların temel ihtiyaçlar değil, fazlasına sahip olma açgözlülüğünden kaynaklandığını göstermektedir. Ebu Cehil'in tüm imkânlarına karşın kimsesiz, yoksul ve yetim bir çocuğa duyduğu derin haset duygusu aynı zamanda kişiliğinin özgüvenin durduğu düşük noktayı göstermektedir.

Aklı temsil eden Hz. Peygamber ise yemek gibi en alt seviyede olan ihtiyaçları karşısında bile inanca ve emeğe dayalı bir yol izlemeye çalışır. Arzusunu giderme imkânı bulduğunda ise biriktirme ya da tüketme yoluyla bireysel bir tatmin yerine paylaşma yönünde tavır alır. Güreş sırasında adaleti gözetme yönündeki tavsiyesi, rakipleri tarafından bile kabul edilir. Anlatıda çıkan hiçbir çatışma, Peygamber tarafından başlatılmamıştır. Bu yönüyle aklın, düzeni, huzuru ve refahı temsil ettiği söylenebilir. Toplum içinde beğenilen davranışları ve inancı sayesinde Ebu Cehil'in bile sahip olamadığı bir ihtişam noktasına erişebilir. Ebu Cehil, babasının bile şüphesine maruz kalırken Hz. Peygamber, Hz. Hamza ve Hz. Hatice gibi çevresindeki herkesin desteğini görür. Hiçbir zaman Ebu Cehil'in imkânlarını kıskanmaz. Ebu Cehil'i ağır bir şekilde yenilgiye uğrattıktan sonra bile onu küçük düşürmez, öldürmeye ya da onun üzerinde egemenlik kurmaya çalışmaz.

Hz. Peygamber ile Ebu Cehil'in yaptığı bu sembolik güreş ile Tursun Fakı, akıl etrafında toplanan değerler dizgesi ile hareket eden insanların her zaman başarılı olacağını, nefsanî dürtülerle hareket etmenin ise her zaman yıkım ve zarar getireceğini göstermek istemiştir.

Kaynakça

Açıl, B. (2018). *Klasik Türk Edebiyatında Alegori*. İstanbul: Küre Yayınları.

Ayverdi, Z. İ. (2011). *Kubbealtı Lugatı, Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı.

- Çelebioğlu, A. (2018). *Türk Mesnevi Edebiyatı Sultan İkinci Murad Devri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Fromm, E. (2016). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri Şiddet ve Saldırganlık Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Say Yayınları.
- <http://lugatim.com> [Erişim tarihi: 10.05.2023].
- <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 13.05.2023].
- İçli, A. (2020a). Tursun Fakı'nın Hz. Resul'ün Ebu Cehil ile Güreş'i Mesnevisinin Bir Yazma Nüshası. *Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 4-6 Ekim 2018 Kırşehir 28-44 (Editörler: Nadir İlhan, v.dğr.), İstanbul: Dolce Vita Yayınları
- İçli, A. (2020b). Sadreddin'in Muzice-i Muhammed Mustafa Adlı Mesnevisi. *Diyanet İlmî Dergi*, 56(2), 371-389.
- İçli, A. (2021). *Akıl ile nefsin güreşi Tursun Fakı'nın Hz. Muhammed ile Ebu Cehil'in Güreşmesini Anlatan Mesnevisi* (1. baskı). Yedisu Yayınları
- Kavruk, H., Kadioğlu İ. (2017), *Manzum Siyer-i Nebi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi.
- Korkmaz, R. (2002). Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler. *Scholarly Depth and Acuracy-Lars Johanson Armağanı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 271-281.
- Mecmua, ASL 594 Mc 52, Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Yazma Eser Salonu, 117 yk.
- Rene, W. - Warren, A. (2001) *Yazın Kuramı*. (Çev.: Y. Salman, S. Karantay) İstanbul: Adam Yayıncılık, 256.
- Türkçe Sözlük* (2011), TDK Yay., Ankara, 2011.